

Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi toimintaterapiassa

Raita Maliniemi

Opinnäytetyö, AMK

Kesäkuu 2021

Terveys- ja hyvinvointialat

Toimintaterapeutin tutkinto-ohjelma

Maliniemi, Raita

Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi toimintaterapiassa.

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Kesäkuu 2021, 47 sivua.

Terveys- ja hyvinvointialat. Toimintaterapeutin tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Verkkojulkaisulupa myönnetty: kyllä

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tehdä selvitys toimintaterapeuttien osaamisesta AAC:n eli puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön liittyen, sillä toimintaterapeutit kohtaavat suurella todennäköisyydellä puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista hyötyviä asiakkaita. Tarpeen puhetta tukevalle ja korvaavalle kommunikoinnille voivat synnyttää eriasteiset kommunikointivaikkeudet, jotka voivat olla joko synnynnäisiä tai seurausta sairauksista tai tapaturmista. AAC:n käytöstä voivat hyötyä myös esimerkiksi maahanmuuttajat, joiden kielitaito ei ole vielä riittävällä tasolla suomen kielellä kommunikoimiseksi.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, millaisia valmiuksia toimintaterapiakoulutus on antanut puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttämiseen, millaista AAC-osaamista työelämässä on tarvittu, ja miten tarvittavaa AAC-osaamista on hankittu. Opinnäytetyö toteutettiin määrällisenä kyselytutkimuksena, ja opinnäytetyön aineisto kerättiin Webropol-kyselylomakkeen avulla. Kyselyn kohderyhmää eli toimintaterapeutteja lähestyttiin TOInet-sähköpostilistan ja Facebookin JAMK Toimintaterapeutit -ryhmän kautta.

Kyselyyn vastasi yhteensä 85 toimintaterapeuttia, joista noin puolen opinnoissa oli käsitelty puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia. Yleisimmät tavat AAC-opetuksen järjestämiseen olivat vapaavalintaisen kurssin tarjoaminen sekä aiheen sisällyttäminen muihin opintojaksoihin. Vastaajista 93 % oli sitä mieltä, ettei toimintaterapiakoulutus antanut riittäviä valmiuksia puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttämiseen. Työelämässä AAC-osaamista kertoi tarvinneensa 89 % vastaajista, ja näistä vastaajista 74 % työskenteli vähintään viikoittain AAC:sta hyötyvien asiakkaiden kanssa. Kaikista opinnäytetyökyselyyn vastanneista toimintaterapeuteista 71 % kertoi hankkineensa AAC-osaamista työuransa aikana, mutta 65 % koki edelleen tarvitsevansa lisää osaamista puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista.

Opinnäytetyön tuloksista kävi ilmi, että puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia on käsitelty vaihtelevasti toimintaterapiakoulutuksessa. Toimintaterapiakoulutuksen AAC-opetuksen määrää ja sisältöä olisikin syytä tarkastella tarkemmin, sillä vastaajista valtaosa koki koulutuksen antamat valmiudet AAC:n käyttämiseen riittämättömiksi. Suurin osa vastaajista kertoi tarvinneensa AAC-osaamista työelämässä, mutta työelämässä tarvittavan osaamisen määrä ja laatu riippuu pitkälti asiakasryhmistä, joiden parissa toimintaterapeutti työskentelee. Suurin osa vastaajista kertoi hankkineensa AAC-osaamista työuransa aikana, mutta työelämässä on tarvetta myös lisäkoulutukselle puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista.

Avainsanat (asiasanat)

Toimintaterapia, puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi, AAC-menetelmät, asiakaslähtöisyys

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

-

Maliniemi, Raita

Augmentative and Alternative Communication in Occupational Therapy.

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, June 2021, 47 pages.

Health and welfare. Degree Programme in Occupational Therapy. Bachelor's thesis.

Permission for web publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

The purpose of the thesis was to find out what kind of knowledge occupational therapists have about augmentative and alternative communication (AAC). Occupational therapists are likely to work with clients who benefit from the use of AAC because there are a variety of congenital and acquired conditions that cause difficulties in communication. There are also clients, for example immigrants, who can benefit from the use of AAC because their language skills are not yet in sufficient level to communicate in Finnish.

The aim of the thesis was to determine what kind of competence occupational therapy studies have offered in the use of AAC, what kind of AAC competence occupational therapists have needed at their work, and how the necessary AAC competence has been acquired. The thesis was implemented as a quantitative survey, and the data was gathered through a Webropol questionnaire. Occupational therapists, who were the target group of the survey, were approached through the TOInet mailing list and the Facebook group titled JAMK Toimintaterapeutit.

A total of 85 occupational therapists answered the questionnaire. About a half of them had gotten knowledge about augmentative and alternative communication during their occupational therapy studies. The most common ways of organizing AAC education were offering AAC course as elective studies as well as including the subject in other courses. 93 % of respondents thought that the occupational therapy studies didn't give enough competence in the use of AAC. 89 % of the respondents have needed AAC in their work as occupational therapists, which of whom 74 % worked at least weekly with clients who benefit from the use of AAC. 71% of the respondents said they have acquired AAC competence during their working career, but 65% still felt they needed more competence in augmentative and alternative communication.

The results of the survey showed that the ways of teaching AAC in occupational therapy studies were variable. The quantity and the content of AAC teaching in occupational therapy studies should be researched more thoroughly because most of the respondents felt like they didn't get enough competence in the use of AAC. Majority of the respondents said they have needed AAC in their work as occupational therapists, but the amount and the quality of competence needed depends largely on the client groups the occupational therapists work with. Even though most respondents said they have acquired AAC competence during their career, there is still need for additional training in augmentative and alternative communication.

Keywords/tags (subjects)

Occupational therapy, augmentative and alternative communication, AAC, client-centredness

Miscellaneous (Confidential information)

-

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Teoreettinen viitekehys	4
2.1	Asiakaslähtöisyys.....	4
2.2	Vuorovaikutus puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia käyttävän asiakkaan kanssa 5	
2.3	Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi eli AAC.....	7
2.3.1	Kommunikointi elein ja tukiviittomin	7
2.3.2	Kommunikointi esineillä ja graafisilla merkeillä sekä kirjoittaminen ja piirtäminen	8
2.3.3	Selkokieli	10
2.3.4	Kuka hyötyy puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista?	10
3	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	11
4	Opinnäytetyön toteuttaminen	11
4.1	Tutkimusmenetelmä	11
4.2	Kyselylomakkeen laatiminen.....	12
4.3	Aineistonkeruu ja -analyysi	14
5	Tulokset.....	16
5.1	Kyselyyn vastanneiden toimintaterapeuttien taustatiedot	17
5.2	Koulutuksen anti puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin liittyen.....	18
5.3	Työelämässä tarvittava AAC-osaaminen.....	20
5.4	Työelämässä tarvittavan AAC-osaamisen hankkiminen	26
5.5	Toimintaterapeuttien ajatuksia AAC:n käytöstä toimintaterapiassa.....	28
6	Pohdinta ja johtopäätökset.....	30
6.1	Tulosten tarkastelu.....	30
6.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	33
6.3	Johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset	35
	Lähteet	37
	Liitteet	40
	Liite 1. Saatekirje	40
	Liite 2. Kyselylomake	41
	Kuviot	
	Kuvio 1. Kyselyyn vastanneiden toimintaterapeuttien valmistumisajankohdat	17
	Kuvio 2. AAC-opetuksen sisältyminen toimintaterapiakoulutukseen	18

Kuvio 3. Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin opetuksen järjestämistavat	19
Kuvio 4. AAC-menetelmät, joita käsiteltiin opetuksessa	19
Kuvio 5. Toimintaterapiakoulutuksen antamien valmiuksien riittävyys puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin liittyen	20
Kuvio 6. AAC-menetelmät, joiden osaamista on tarvittu toimintaterapeutin työssä	21
Kuvio 7. Toimintaterapeuttien työskenteleminen asiakkaiden kanssa, jotka hyötyvät AAC:n käytöstä.....	23
Kuvio 8. AAC-osaamisen hankkimistavat	27
Kuvio 9. Toimintaterapeuttien kokemus siitä, tarvitsevatko he lisää osaamista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä	27
Kuvio 10. AAC-menetelmät, joista toimintaterapeutit kokevat tarvitsevansa lisää osaamista .	28

Taulukot

Taulukko 1. Kyselylomakkeen kysymysten yhteys tutkimuskysymyksiin	14
Taulukko 2. Syyt puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin tarpeelle	22

1 Johdanto

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tehdä selvitys toimintaterapeuttien osaamisesta AAC:n eli puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön liittyen, sillä Costiganin ja Lightin (2010, 201) mukaan toimintaterapeutit kohtaavat suurella todennäköisyydellä asiakkaita, jotka hyötyvät puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. Honkon (2018, 19–20) opinnäytetyössä nousi esiin huoli toimintaterapeuttien vähäisestä osaamisesta kommunikoinnin haasteisiin sekä puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin liittyen. Aiheesta ei löydy suomalaista tutkimustietoa, mutta Costigan ja Light (2010) ovat todenneet, että suurella osalla toimintaterapeuteiksi valmistuvista on vähäiset tai olemattomat tiedot puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. Maailmalla vain harva toimintaterapian koulutusohjelma tarjoaa kursseja AAC-menetelmistä. Osa oppilaitoksista on sisällyttänyt tietoa puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista muihin opintojaksoihin, mutta sisällytetyn tiedon määrä on todettu usein vähäiseksi. (Costigan & Light 2010, 202–206.)

Tarve toimintaterapeuttien kommunikointi- ja vuorovaikutusosaamiselle nousee asiakaslähtöisyydestä, joka on yksi toimintaterapeuttien työtä vahvasti ohjaavista periaatteista. Toimintaterapeuttien maailmanliitto WFOT (World Federation of Occupational Therapists) ja Suomen toimintaterapeuttiliitto ovat määritelleet toimintaterapian asiakaslähtöiseksi kuntoutukseksi, jonka tavoitteena on mahdollistaa asiakkaan päivittäiseen elämään osallistuminen. Toimintaterapiassa toimintaterapeutti ja asiakas työskentelevät yhdessä kohti tavoitetta, ja asiakkaalla on toimintaterapiaprosessissa aktiivinen rooli. (Definitions of Occupational Therapy from Member Organisations 2018, 4, 22.) Asiakaslähtöisen toimintaterapian toteuttamisessa vuorovaikutuksella, joka sisältää sekä kuuntelemisen että tiedon välittämisen, on tärkeä rooli, sillä asiakkaalle soveltuvan kielen käyttäminen mahdollistaa asiakkaan aktiivisen osallistumisen toimintaterapiaprosessiin (Sumsion & Law 2006, 155–156). Jotta terapiatilanteissa käytettävä vuorovaikutus on mahdollista mukauttaa asiakkaalle sopivaksi, tarvitsee toimintaterapeutti osaamista puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista.

Koska toimintaterapeuttien AAC-osaamista ei ollut saatavilla suomalaisessa kontekstissa tuotettua tutkimustietoa, kerättiin aiheesta määrällistä tietoa kyselytutkimuksen avulla. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää toimintaterapeuteilta, millaisia valmiuksia toimintaterapiakoulutus on anta-

nut puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttämiseen, millaista puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista työelämässä on tarvittu, ja miten tarvittavaa AAC-osaamista on hankittu.

2 Teoreettinen viitekehys

2.1 Asiakslähtöisyys

Asiakslähtöisyys on yksi toimintaterapeutin työtä vahvasti ohjaavista periaatteista, mutta asiakslähtöisyydelle ei ole yhtä vakiintunutta määritelmää toimintaterapian kontekstissa. Law, Baptice ja Mills (1995) määrittelevät asiakslähtöisen työtavan lähtökohdiksi asiakkaan kunnioittamisen sekä asiakkaan ja terapeutin välisen kumppanuussuhteen. Asiakslähtöisessä työtavassa tunnustetaan asiakkaan autonomia sekä asiakkaan tuomat vahvuudet terapiatilanteeseen. Myös asiakkaan ja terapeutin välisen kumppanuussuhteen hyödyt, ja asiakkaan tekemien valintojen vaikutus päätöksentekoon tunnustetaan. Näiden lisäksi asiakslähtöisellä työtavalla varmistetaan, että palvelut ovat saavutettavia ja asiakkaan tilanteeseen sopivia. (Law, Baptice & Mills 1995, 253.)

Sumsionin (2000) määritelmän mukaan asiakslähtöinen toimintaterapia on sen sijaan asiakkaan ja toimintaterapeutin välistä kumppanuutta, joka valtaistaa asiakkaan toimimaan ja täyttämään toiminnalliset roolinsa vaihtelevissa ympäristöissä. Asiakas neuvottelee aktiivisesti tavoitteista, jotka ovat hänelle ensisijaisia ja tätä kautta terapiassa arvioinnin ja intervention kohteena. Terapeutti kuuntelee ja kunnioittaa asiakkaan arvoja, sovittaa interventiot vastaamaan asiakkaan tarpeita sekä mahdollistaa tietoon perustuvien päätösten tekemisen. (Sumsion 2000, 308.)

Karstensenin ja Kristensenin (2020) mukaan Norjan toimintaterapeuttiliitto (2017) määrittelee asiakslähtöisen toimintaterapian asiakasta toimintaan ja osallisuuteen valtaistavaksi terapiaksi, jonka lähtökohtana ovat asiakkaan määrittelemät toiveet toiminnoista ja osallistumisesta. Asiakslähtöisyys perustuukin asiakkaan oikeuteen tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä. Asiakslähtöiseen työtapaan kuuluu myös asiakkaan arvojen ja normien sekä ainutlaatuisen identiteetin ja elämäntilanteen kunnioittaminen. (Karstensen & Kristensen 2020, 49.)

Kuten nostetuista esimerkeistä käy ilmi, on asiakslähtöisyydelle useita määritelmiä toimintaterapian kontekstissa. Vaikka määritelmät poikkeavatkin jonkin verran toisistaan, nousee niistä esille

samoja teemoja. Asiakslähtöisyydessä tärkeitä arvoja ovat esimerkiksi asiakkaan ja terapeutin välinen kumppanuus, asiakkaan autonomisuuden ja ainutlaatuisuuden hyväksyminen sekä asiakkaan kunnioittaminen ja arvostaminen. Asiakslähtöisyyden tavoitteena on asiakkaan valtaistuminen, osallistumisen tukeminen sekä valintojen tekemisen mahdollistaminen.

Asiakslähtöisen toimintaterapiaprosessin toteuttamisessa vuorovaikutuksella, sisältäen sekä kuuntelemisen että tiedon välittämisen, on tärkeä rooli. Toimintaterapeutin tulee käyttää kieltä, jota asiakkaan on mahdollista ymmärtää eli asiakkaalle tulee tarjota tietoa muodossa, joka palvelee juuri kyseisen asiakkaan tarpeita. Toimintaterapeutin on myös varmistettava, että asiakas on ymmärtänyt annetun informaation sisällön. Tämän lisäksi toimintaterapeutin on tärkeää kuunnella asiakasta toimintaterapiaprosessin aikana ja varmistaa ymmärtäneensä oikein asiakkaan kertomat asiat. Toimintaterapeutin tulee myös mahdollistaa asiakkaalle valintojen tekeminen tarjotun, laadukkaan informaation pohjalta. Toimintaterapeutin tulee kannustaa asiakasta tekemään valintoja toimintaterapiaprosessin aikana asiakkaan omien kykyjen rajoissa; mikäli suurten päätösten tekeminen ei ole mahdollista, voi asiakkaan osallistaa pienten valintojen tekemiseen tarjoamalla asiakkaalle sopivan tavan osallistua päätöksentekoon. (Sumsion & Law 2006, 155–157.)

2.2 Vuorovaikutus puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia käyttävän asiakkaan kanssa

Kommunikointikumppanin merkitys korostuu vuorovaikutustilanteissa, joissa mukana on puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia käyttävä henkilö. Puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia käyttävällä asiakkaalla voi olla haasteita puheen tuottamisessa ja/tai ymmärtämisessä. Kun kommunikointikumppanit eivät ole kielellisesti samalla tasolla, siirtyy vastuu kommunikoinnin onnistumisesta enemmän toimintaterapeutille, jonka kielelliset resurssit ovat runsaammat. Vuorovaikutuskumppanina toimivan ammattilaisen tulee mukauttaa viestinsä vastaamaan asiakkaan tarpeita. Tämän lisäksi toimintaterapeutin tulee kiinnittää huomiota toimintaansa, sillä toiminta voi joko rohkaista tai lannistaa asiakasta vuorovaikutustilanteeseen osallistumisen suhteen. (Joutsia & Sillanpää 2020, 104–105.)

Kommunikointi puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia käyttäen on hitaampaa kuin puhuminen, joten toimintaterapeutin tulee antaa asiakkaalle tilaa ja aikaa kommunikoimiseen. Pelkkä ajan antaminen ei kuitenkaan riitä, vaan vuorovaikutuskumppanin tulee myös tunnistaa ja vastata

kommunikointiyrityksiin. (Light & McNaughton 2014, 14.) Vuorovaikutustilanteissa on tärkeää huomioida asiakkaan kokonaisvaltainen kommunikointi eleineen ja ilmeineen, sillä ne tukevat kommunikointimenetelmän avulla muodostetun viestin sisällön tulkitsemista. Tulkinnan oikeellisuus on syytä tarkistaa, sillä puhetta tukevilla ja korvaavilla kommunikointimenetelmillä tuotetut viestit voivat olla monitulkintaisia tai vaikeasti ymmärrettäviä. Mikäli toimintaterapeutti ei ymmärrä kommunikointimenetelmällä tuotettua viestiä, tulee tämä sanoa rohkeasti ääneen, jotta keskustelukumppanien välistä ymmärrystä on mahdollista lähteä rakentamaan ja kommunikoinnin esteitä ratkaisemaan. (Joutsia & Sillanpää 2020, 104–106.)

Puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia käyttävän asiakkaan kanssa kommunikoitaessa vuorovaikutuskumppanin tulee tuottaa asiakkaalle sopivaa kieltä ja tukea puhetta tarvittaessa AAC-menetelmien avulla. Vuorovaikutuskumppanin tulee myös varmistaa, että asiakas on ymmärtänyt viestin sisällön. (Light & McNaughton 2014, 14.) Asioita on hyvä käsitellä yksitellen, sillä useamman asian samanaikainen prosessointi voi olla asiakkaalle vaikeaa. Houkutus suljettujen kysymysten esittämiseen voi kasvaa puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia käyttävän asiakkaan kohdalla, mutta arvostavaan kohtaamiseen kuuluu, että asiakkaalle annetaan mahdollisuus kertoa asioista omin sanoin. Tästä syystä onkin tärkeää esittää avoimia kysymyksiä ja antaa asiakkaalle aikaa vastauksen muodostamiseen. Osa AAC-menetelmiä käyttävistä asiakkaista on tottunut vastaamaan kysymyksiin lyhyesti, sillä heiltä ei ole koskaan odotettu laajempia vastauksia. Toimintaterapeutilla onkin tärkeä rooli avoimia kysymyksiä esittävänä, vastaamiseen rohkaisevana sekä vastaamiselle aikaa antavana vuorovaikutuskumppanina. (Joutsia & Sillanpää 2020, 105–106.)

Voidakseen sopeuttaa käyttämänsä kielen vastaamaan asiakkaan tarpeita, tulee vuorovaikutuskumppanilla olla tietoa erilaisista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä sekä niiden käytöstä (Light & McNaughton 2014, 14). Erilaisten AAC-menetelmien tuntemus auttaa myös asiakkaan tuottamien viestien tulkitsemisessa. Tietoa asiakkaan käyttämistä kommunikointimenetelmistä ja vinkkejä vuorovaikutukseen voi kysyä esimerkiksi asiakkaan läheisiltä, puhe-terapeutilta, avustajalta tai tulkilta. Mikäli toimintaterapeutti tietää asiakkaan hyötyvän puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien käytöstä, on terapiatilanteisiin hyvä valmistautua etukäteen. Materiaalien valmistamisessa voi hyödyntää esimerkiksi Kehitysvammaliiton ylläpitämää Papunet-sivustoa (<https://papunet.net>), josta löytyy sekä valmiita että muokattavia materiaaleja kommunikoinnin tueksi. (Joutsia & Sillanpää 2020, 106–107.)

2.3 Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi eli AAC

Puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista käytetään usein lyhennettä AAC, jonka taustalla on englanninkielinen termi Augmentative and Alternative Communication. Kuten jo termistä puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi käy ilmi, voidaan se jakaa kahteen osaan: puhetta tukevaan kommunikointiin ja puhetta korvaavaan kommunikointiin. (Huuhtanen 2011a, 15.) Puhetta korvaavaa kommunikointia käytetään silloin, kun ihminen kommunikoi vuorovaikutustilanteissa muulla tavoin kuin puheella. Tällaisia tapoja voivat olla esimerkiksi graafisten merkkien tai kirjoituksen käyttäminen. (Von Tetzchner & Martinsen 1998, 20.) Puhetta tukeva kommunikointi sen sijaan täydentää tai tukee puhuttua ilmaisua, kun puhe on esimerkiksi liian epäselvää tai puutteellista tullakseen ymmärretyksi sellaisenaan. Puheen sisällön ymmärtämisen tukena voidaan käyttää esimerkiksi kuvia tai tukiviittomia (Huuhtanen 2011a, 15). Puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia voidaan käyttää myös silloin, jos henkilöllä on haasteita puhutun viestin ymmärtämisen kanssa (Puhetta korvaava kommunikointi eli AAC 2020). AAC-menetelmiä käsiteltäessä on tärkeää muistaa, etteivät viittomakielet kuulu kyseisten menetelmien joukkoon, sillä viittomakielet ovat puhuttujen kielten veroisia kieliä (Lappi & Malm 2011, 40).

Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi jaetaan usein avusteisiin ja ei-avusteisiin kommunikointimenetelmiin. Avusteiseen kommunikointiin sisältyvät kommunikoinnin muodot, joissa kielellinen ilmaus on fyysisesti erillään käyttäjistä eli käyttäjä valitsee käytettävän merkin saatavilla olevista materiaaleista. Käytettäviä merkkejä voivat olla esimerkiksi esineet tai kuvat. Ei-avusteisessa kommunikoinnissa käyttäjä tuottaa kielelliset ilmaisut omalla kehollaan. Tällaisia ilmaisuja ovat esimerkiksi puhe, luonnolliset eleet ja tukiviittomat. (Huuhtanen 2011a, 15–16.)

2.3.1 Kommunikointi elein ja tukiviittomin

Ei-avusteiseen kommunikointiin kuuluvat muun muassa puhe sekä kommunikointi elein ja tukiviittomin. Eleet ja ilmeet ovat luonnollinen osa kommunikointia, mutta niiden merkitys tähdentyy tilanteissa, joissa vuorovaikutuskumppanin puhekyky tai kyky puhutun kielen ymmärtämiseen on heikentynyt (Eleet ja olemuskieli viestinnässä 2020). Eleilmaisussa voi hyödyntää esimerkiksi eleitä ja ilmeitä, kosketusta, osoittamista, silmien räpyttelyä sekä katseen kohdistamista. Myös kehon asentoa ja toimintaa voi käyttää kommunikoinnissa hyödyksi. Eleilmaisu tukee puhuttua viestiä

kaikissa tilanteissa, mutta elekielen käyttö voi olla myös henkilön pääasiallinen kommunikointikeino. (Huuhtanen 2011b, 27.)

Tukiviittomat ovat viittomakielestä lainattuja yksittäisiä perusviittomia, joilla tuetaan ja täydennetään puhetta. Tukiviittomia käytettäessä puhutun viestin avainsanat viitotaan samanaikaisesti, kun ne lausutaan ääneen. Tukiviittomien käyttö yleensä rauhoittaa puheen rytmiä sekä selkeyttää viestin sisältöä, mikä osaltaan edesauttaa tuotetun viestin ymmärtämistä. (Huuhtanen 2011b, 28.) Tukiviittomia voidaan hyödyntää henkilöiden kanssa, joilla on eriasteisia puheen ja kielenkehityksen häiriöitä. Tukiviittomien käyttö edistää puhutun kielen kehittymistä, joten tukiviittomien käyttö voi väistyä puheen syrjäyttäessä viittomat kommunikointikeinona. Tukiviittomien käyttö voi jäädä myös pysyväksi kommunikointimuodoksi. (Tukiviittomat kommunikoinnissa 2020.)

2.3.2 Kommunikointi esineillä ja graafisilla merkeillä sekä kirjoittaminen ja piirtäminen

Avusteiseen kommunikointiin kuuluvat muun muassa esineillä ja graafisilla merkeillä kommunikointi. Esinekommunikointia voidaan käyttää varhaisella kehitystasolla olevien kehitysvammaisten, monivammaisten ja aistimonivammaisten henkilöiden kanssa, joiden on vaikea operoida sanojen ja graafisten merkkien tasolla. Esineet ovat viestintävälineinä konkreettisia ja kuhunkin tilanteeseen kiinteästi liittyviä, jolloin esine voi toimia signaalinomaisena kommunikointikeinona. Esimerkiksi lusikan ojentaminen esinekommunikaatiota tarvitsevalle henkilölle voi viestiä ruokajasta, kun taas lapanen voi viestiä ulos lähtemistä. Esinekommunikaatiota käyttävä henkilö voi myös ilmaista itseään esineiden avulla, kuten hakemalla mukin ja ojentamalla sen vuorovaikutuskumppanille kertoakseen janosta. (Huuhtanen 2011c, 58.)

Vuorovaikutuksessa voidaan hyödyntää graafisia merkkejä, joita ovat esimerkiksi erilaiset kuvat, kuten valokuvat, piirretyt kuvat, PCS-kuvat ja piktogrammit, sekä bliss-symbolit ja kirjoitetut sanat. Graafisia merkkejä voidaan käyttää monella tavalla: ilmaisun välineenä, puheen ymmärtämisen tukena, käsitteiden harjoittamisen apuna sekä ajan ja tapahtumien kulun selkeyttämisen tukena. (Huuhtanen 2011d, 49.) Kuvien käyttäminen kommunikaatiossa mahdollistaa sekä viestien välittämisen että vastaanottamisen, mutta käytettävissä olevat kuvat rajaavat ilmaistavissa olevien asioiden määrää ja tarkkuutta. Kuvien avulla viestiminen voi tapahtua joko yksittäisiä tai useampia kuvia käyttämällä, sillä kuvakommunikoinnissa käytettävät menetelmät ja apuvälineet määräytyvät käyttäjän kielellisten taitojen perusteella. Kuvakommunikoinnin apuvälineitä ovat esimerkiksi aihe-

ja tilannekohtaiset kommunikointitaulut, kommunikointikansiot, puhelaitteet sekä kommunikointiohjelmat, joihin käytettävät kuvasanastot on koottu. (Kuvat kommunikoinnissa 2020.)

Kuvia voidaan käyttää ilmaisun ja puheen tukemisen lisäksi asioiden jäsentämisen tukena esimerkiksi ajan jäsentämiseksi, tilojen ja paikkojen hahmottamiseksi sekä esineiden käyttötarkoituksen selventämiseksi (Huuhtanen 2011d, 55). Ajan jäsentämisen apuna voidaan käyttää muun muassa kuvitettua päiväohjelmaa, kun taas esimerkiksi kahvin keittämisen toimintavaiheita voidaan jäsentää kuvitetulla toimintaohjeella (Trygg 2010, 57). Tavaroiden paikkojen hahmottamista voivat helpottaa kaappien oviin sekä hyllyjen ja korien reunoihin kiinnitetyt kuvat, jotka antavat vihjeen niiden sisällöstä ja tavaroiden paikoista (Huuhtanen 2011d, 56).

Vuorovaikutuksen tukena voidaan käyttää myös kirjoittamista ja piirtämistä, jotka ovat keinoja havainnollistaa viestiä sekä täydentää tai korvata puhetta. Kirjoittaminen voi olla henkilön ensisijainen tapa ilmaista itseään esimerkiksi kirjaintaulua tai kirjoitukseen perustuvaa kommunikointilaitetta käyttäen. Vuorovaikutustilanteessa tuotettu piirros tai kirjoitettu sana voi myös tukea keskustelua esimerkiksi tilanteissa, joissa henkilöllä on vaikeuksia joko tuottaa sana puhuen tai ymmärtää puhutun viestin sisältöä. Piirtämistä voi hyödyntää myös kuvakommunikoinnissa, mikäli tarvittavaa kuvaa ei löydy käytettävissä olevasta sanastosta. (Kirjoittaminen ja piirtäminen 2020.)

Kuvakommunikaatiota laajemmat mahdollisuudet ilmaisuun tarjoaa blisskieli, joka voi toimia joko puhetta tukevana ja korvaavana kommunikointikeinona tai signaalinomaisena ilmaisuvälineenä. Blisskielessä käsitteet ja kieliopilliset muodot ilmaistaan bliss-symboleilla, jotka koostuvat pisteistä, kaarista ja muutamista geometrisistä peruskuvioista. Bliss-symbolin merkitykseen vaikuttavat symbolin muoto, koko ja sijainti. Standardoituja bliss-symboleja on tällä hetkellä noin 4500, mutta kielen uudistumisen myötä myös bliss-symbolien määrä lisääntyy. Blisskielen käyttäjien tarkkaa määrää ei tiedetä, mutta parhaimmillaan käyttäjiä on ollut Suomessa noin sata. Bliss-kielen kuvanomaisilla symboleilla on enemmän käyttäjiä, sillä niitä on sisällytetty myös joihinkin laajoihin kuvallisiin kommunikointikansioihin. (Blisskieli 2020.)

2.3.3 Selkokieli

Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin lisäksi, ja sen kanssa, voidaan vuorovaikutuksessa hyödyntää selkokieltä. Selkokielen on määritelty olevan ”suomen kielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Se on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä.” (Määritelmä 2020.)

Selkokielisen puheen tavoitteena on rakentaa yhteisymmärrystä vuorovaikutuskumppaneiden välille sekä rohkaista vuorovaikutuskumppaneita osallistumaan keskusteluun kielellisistä haasteista huolimatta (Selkokieli puheessa ja vuorovaikutuksessa 2016). Selkopuhetta käytettäessä huomioidaan selkokieltä tarvitsevan keskustelukumppanin kielellinen taso sekä käsiteltävän aiheen tuttuus keskustelukumppanille. Keskusteluissa onkin tärkeää käyttää keskustelukumppanille tuttua sanastoa ja yksinkertaisia lauseenrakenteita sekä puhua asioista selkeinä kokonaisuuksina. (Selkokieli puheessa ja tekstissä 2020.)

Arvioiden mukaan selkokieltä tarvitsee noin 11–14 % väestöstä eli Suomessa selkokielen tarvisijoita on noin 650 000–750 000 (Selkokielen tarve 2019). Syitä selkokielen tarpeelle voivat synnyttää esimerkiksi neurobiologiset syyt, kielitaidon heikentyminen sekä se, että suomi ei ole henkilön äidinkieli. Neurobiologisia syitä voivat olla esimerkiksi kehitysvamma, kehityksellinen kielihäiriö tai ADHD, kun taas kielitaidon heikentyminen voi johtua esimerkiksi muistisairaudesta tai afasiasta. (Kohderyhmät 2016.)

2.3.4 Kuka hyötyy puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista?

Arvioiden mukaan 1,3 % maailman väestöstä tarvitsee puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia (Beukelman & Mirenda 2013, 4). Suomessa henkilöitä, joilla on eriasteisia puhe- ja kommunikointivaikeuksia, on noin 65 000. Nämä vaikeudet voivat liittyä esimerkiksi puhe- ja ääntöelimistön toimimattomuuteen tai kielellisten ilmaisujen tuottamisen ja ymmärtämisen vaikeuteen. Myös erilaiset aivojen kehitykselliset häiriöt, jotka vaikuttavat henkilön kykyyn olla vuorovaikutuksessa, voivat haitata kommunikointia. (Mitä on puhevammaisuus? 2020.)

Eriasteiset kommunikointivaikeudet voivat olla joko synnynnäisiä tai seurausta sairauksista ja tapaturmista. Synnynnäisiä syitä kommunikointivaikeuksille voivat olla esimerkiksi kehitysvamma, CP-vamma, autismikirjon häiriö ja kehityksellinen kielihäiriö. Sen sijaan esimerkiksi ALS, MS-tauti, aivovamma ja aivoverenkiertohäiriö voivat aiheuttaa jo hankittujen kielellisten taitojen tai puhekyvyn menettämistä. (Beukelman & Mirenda 2013, 4–5.) Edellä mainittujen syiden lisäksi puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käytöstä voivat hyötyä myös esimerkiksi maahanmuuttajat, joiden kielitaito ole vielä riittävällä tasolla pelkällä suomen kielellä kommunikoimiseksi (Gavrilov 2019, 25).

3 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tehdä selvitys toimintaterapeuttien osaamisesta AAC-menetelmien eli puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön liittyen. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää sähköisen kyselyn avulla, millaisia valmiuksia toimintaterapiakoulutus on antanut puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön. Tämän lisäksi selvitettiin, millaista puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista työelämässä on tarvittu, ja miten tarvittavaa AAC-osaamista on hankittu. Saadun tiedon pohjalta pohdittiin sitä, antaako toimintaterapiakoulutus riittävästi valmiuksia työelämän tarpeisiin ja tarkasteltiin tapoja, joilla toimintaterapeutit ovat hankkineet työelämässä tarvittavaa osaamista. Opinnäytetyötä ohjasivat seuraavat kysymykset:

1. Millaisia valmiuksia toimintaterapiakoulutus on antanut puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön?
2. Millaista puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista työelämässä on tarvittu?
3. Millä tavalla puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista on hankittu?

4 Opinnäytetyön toteuttaminen

4.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyössä käytettiin kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusotetta, jonka avulla tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä pyrittiin kuvaamaan numeerisen tiedon pohjalta (Heikkilä 2014, 15). Vilkan (2007) mukaan määrällisen tutkimusmenetelmän avulla vastataankin kysymyksiin ”kuinka moni”, ”kuinka paljon” ja ”kuinka usein”. Kerätyn tiedon valossa asioita verrataan sekä niiden välisiä suhteita tulkitaan. (Vilka 2007, 14.)

Kvantitatiivisen tutkimuksen aineiston keräämiseen voidaan käyttää esimerkiksi kyselylomaketta, havainnointia tai valmiita rekistereitä ja tilastoja (Vilkkä 2015). Koska opinnäytetyön tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta ei ollut olemassa valmista aineistoa, kerättiin tarvittava aineisto kyselytutkimuksen avulla. Vehkalahten (2014) mukaan kysely- eli survey-tutkimuksen avulla tietoa voidaan kerätä erilaisista ilmiöistä sekä ihmisten toiminnasta, mielipiteistä, arvoista ja asenteista, joten se sopii myös opinnäytetyössä käytettäväksi menetelmäksi. Kyselytutkimuksen mittaussäilyneenä toimii kyselylomake, jonka välityksellä tutkija esittää ennalta muotoillut kysymykset vastaajille. (Vehkalahti 2014, 11–12.)

Opinnäytetyöhön liittyvä kysely toteutettiin sähköisenä kyselynä, sillä Webropol-kysely oli nopea ja edullinen tapa kerätä tietoa. Sähköinen kysely mahdollisti tiedon keräämisen maantieteellisesti laajalta alueelta, tässä tapauksessa ympäri Suomea työskenteleviltä toimintaterapeuteilta. Internetkyselyn etuna oli myös vastausten tallentuminen suoraan sähköiseen muotoon, jolloin aineisto oli käytettävissä heti vastausajan päätyttyä. (Valli & Perkkilä 2018, 118.)

4.2 Kyselylomakkeen laatiminen

Heikkilän (2014) mukaan kyselylomakkeen laatimiseen on syytä käyttää aikaa, sillä ainoastaan hyvin laadittu kysely voi tuottaa luotettavaa ja analysoitavissa olevaa tietoa. Ennen kyselylomakkeen laatimista tulee olla selvillä tutkimuksen tavoite sekä kysymykset, joihin tutkimuksessa haetaan vastauksia. Kyselylomakkeen laatiminen sisältää viisi vaihetta ennen lopullisen lomakkeen muotoutumista: tutkittavien asioiden nimeäminen, kyselylomakkeen rakenteen suunnitteleminen, kysymysten muotoileminen, lomakkeen testaaminen sekä lomakkeen rakenteen ja kysymysten korjaaminen. (Heikkilä 2014, 45–46.)

Kyselylomakkeen laatiminen alkaa teoretietoon tutustumisella, tutkimuskysymysten muotoilemisella sekä tutkimuksen aiheeseen liittyvien käsitteiden määrittelemisellä (Heikkilä 2014, 45). Opinnäytetyön teoreettista viitekehystä on käsitelty luvussa 2, kun taas opinnäytetyötä ohjaavat tutkimuskysymykset on määritelty luvussa 3. Teoriatiedon ja tutkimuskysymysten pohjalta suunnitellaan kyselylomakkeen rakenne sekä muotoillaan tutkimuslomakkeen kysymykset, joihin kyselytutkimuksen avulla haetaan vastauksia. Kysymysten muotoileminen on syytä tehdä huolella, sillä kyselylomakkeeseen sisällytetyt kysymykset ja vastausvaihtoehdot vaikuttavat siihen, millaista tietoa kyselytutkimuksen avulla on mahdollista saada. (Mts. 46.)

Kyselylomakkeessa on mahdollista käyttää eri tavalla muotoiltuja kysymyksiä, kuten avoimia kysymyksiä, vaihtoehtoja antavia kysymyksiä, sekamuotoisia kysymyksiä sekä asteikkoihin perustuvia kysymyksiä. Avoimiin kysymyksiin vastaaja vastaa omin sanoin kirjoittamalla vastauksen kysymyksen perässä olevaan tyhjään tilaan. Vaihtoehtoja antaviin kysymyksiin on sen sijaan listattu valmiiksi vastausvaihtoehdot, joista vastaaja valitsee joko yhden tai useamman vaihtoehdon. Avoimien ja vaihtoehtoja sisältävien kysymysten lisäksi käytössä on myös sekamuotoisia kysymyksiä, joissa valmiiden vastausvaihtoehtojen perään sijoitetaan avoin kysymys; vaihtoehtoa ”Muu, mikä?” käytetään silloin, kun listattujen vastausvaihtoehtojen kattavuudesta ei ole täydellistä varmuutta. Asteikkoihin perustuvissa kysymyksissä esitetään puolestaan väittämiä, ja vastaaja valitsee parhaiten omaa mielipidettään kuvaavan vaihtoehdon. Likertin asteikko on yksi käytettävissä olevista mielipideasteikoista, jonka asteikko kulkee yleensä vaihtoehdosta *täysin samaa mieltä* vaihtoehtoon *täysin eri mieltä*. (Heikkilä 2014, 47–51; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 193–195.)

Opinnäytetyön kyselylomakkeeseen (liite 2) sisällytettiin yhteensä 18 kysymystä, joissa oli sekä avoimia, vaihtoehtoja antavia, sekamuotoisia että asteikkoon perustuvia kysymyksiä. Kysymyslomakkeen alkuun sijoitettiin helppoja kysymyksiä, joilla kartoitettiin vastaajan taustatietoja, kun taas lomakkeen lopussa vastaajalle annettiin mahdollisuus vapaaseen sanaan. Vapaa sana -osiossa vastaaja sai halutessaan kirjoittaa ajatuksistaan puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käytöstä toimintaterapiassa. Näin toimittiin, sillä Hirsjärvi ja muut (2007, 198) suosittelevat helppojen kysymysten sijoittamista kyselylomakkeen alkuun, kun taas Heikkilä (2014, 48) kertoo kyselylomakkeen viimeisenä kohtana käytettävän usein vapaa sana -osiota. Kyselylomakkeessa oli yhteensä kahdeksan vaihtoehtoja antavaa kysymystä, kuusi sekamuotoista kysymystä, kolme avointa kysymystä sekä yksi Likertin asteikkoon perustuva kysymys. Kyselylomake oli rakennettu siten, että osa kysymyksistä oli kaikille vastaajille pakollisia, kun taas osa kysymyksistä tuli näkyville vastaajan valitsemien vastausvaihtoehtojen perusteella. Taulukosta yksi käy ilmi, mitkä kyselyyn sisällytetyistä kysymyksistä liittyivät määriteltyihin tutkimusongelmiin.

Taulukko 1. Kyselylomakkeen kysymysten yhteys tutkimuskysymyksiin

Tutkimusongelmiin liittyvät kysymykset	Tutkimuskysymys
Kysymykset 5–8	Millaisia valmiuksia toimintaterapiakoulutus on antanut puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön?
Kysymykset 9–13	Millaista puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista työelämässä on tarvittu?
Kysymykset 14–17	Millä tavalla puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista on hankittu?

Laaditun kyselylomakkeen esitestaaminen on tärkeää, jotta varmistutaan kyselylomakkeen toimivuudesta sekä selkeydestä ennen aineistonkeruun aloittamista (Heikkilä 2014, 58). Kyselylomakkeen testasi kaksi toimintaterapia-alan lehtoria sekä muutama loppuvaiheen toimintaterapeuttiopiskelija. Lomakkeen teknistä toimivuutta testasi ja kieliopillista oikeellisuutta tarkasti myös kaksi toimintaterapia-alan ulkopuolista henkilöä. Testaajilta saadun palautteen perusteella joidenkin kysymysten muotoiluihin ja vastausvaihtoehtoihin sekä kyselylomakkeen saatesanoihin tehtiin pieniä korjauksia.

Kyselylomakkeen laatimisen lisäksi tutkijan on tärkeää kirjoittaa saatekirje tutkimuslomakkeen yhteyteen, sillä saatekirjeen avulla kyselyn vastaanottanut henkilö ratkaisee, osallistuuko hän tutkimukseen vai ei (Heikkilä 2014, 59). Saatekirjeen (liite 1) avulla toimintaterapeuteille kerrottiin muun muassa tutkimuksen tavoitteesta, tutkimustiedon käyttötavasta sekä kyselyn aikataulusta ja vastaamiseen kuluva ajasta.

4.3 Aineistonkeruu ja -analyysi

Opinnäytetyökysely julkaistiin Webropol-alustalla 1.3.2021, jolloin myös opinnäytetyökyselyn kohderyhmää eli toimintaterapeutteja lähestyttiin Facebookin JAMK Toimintaterapeutit -ryhmän ja TOInet-sähköpostilistan kautta. TOInet on Toimintaterapeuttiliiton ylläpitämä sähköpostilista, jonka kautta jäsenet voivat lähettää lyhyitä kysymyksiä ja tiedotteita muille sähköpostilistan jäsenille (Toimintaterapeutti-lehti ja sähköinen jäsenkirje 2021). Sekä TOInet-sähköpostilistalla että JAMK Toimintaterapeutit -ryhmässä julkaistiin saatekirje, joka sisälsi suoran linkin kyselylomakkeeseen. Verkkokysely oli avoinna 1.–14.3.2021, jonka aikana vastauksia saatiin 85 kappaletta.

Aineiston keräämistä seuraa tutkimusaineiston käsitteleminen ja analysoiminen. Määrällisen tutkimuksen aineiston käsitteleminen sisältää kolme vaihetta: lomakkeiden tarkistus, aineiston muuttaminen numeraalisesti käsiteltävään muotoon sekä tallennetun aineiston tarkistus. (Vilkkä 2007, 105.) Kaikki 85 vastauslomaketta hyväksyttiin opinnäytetyön aineistoksi, sillä vastauslomakkeen tallentaminen vaati vähintään kahdeksaan pakolliseen kysymykseen vastaamista. Vastaajan valitsemat vastausvaihtoehdot vaikuttivat siihen, mitkä kyselylomakkeen ei-pakollisista kysymyksistä tulivat kyselylomakkeessa esille. Näihin kysymyksiin vastaaminen ei ollut pakollista, joten vastauslomaketta ei hylätty, vaikka vastaaja olisikin jättänyt vastaamatta ei-pakolliseen kysymykseen. Vaikka kaikkiin kysymyksiin vastaaminen ei ollutkaan pakollista, oli katoa käynyt ainoastaan kolmessa vastaajille ei-pakollisessa kysymyksessä; eniten vastauksia jäi puuttumaan avoimesta kysymyksestä 13, johon jätti vastaamatta kahdeksan vastaajaa 76:sta.

Vastausvaihtoehdot sisältävät kysymykset tallentuivat Webropolissa automaattisesti numeraalisesti käsiteltävään muotoon, kun taas avointen kysymysten saattaminen numeeriseen muotoon vaati vastausten käsittelemistä. Avointen vastausten käsittelyssä sovellettiin sisällönanalyysiä, jonka avulla avointen kysymysten tuottamasta aineistosta etsittiin merkityksiä pilkkomalla aineisto osiin, käsitteellistämällä löydetty osat sekä yhdistämällä ne uudelleen kokonaisuuksiksi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108).

Kysymysten 11 ja 13 käsittelyssä hyödynnettiin teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä luokittelua ohjaa analyysirunko, jonka teemat nousevat teoritiedosta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113). Esimerkiksi kysymyksen 11 ”Millaisten asiakkaiden kanssa olet käyttänyt puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia? Luettele asiakasryhmät lyhyesti” analyysirungon yläluokat määriteltiin sen mukaan, mikä aiheuttaa tarpeen puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käytölle. Analyysirungon yläluokiksi määriteltiin ”synnynnäiset syyt”, ”seurausta sairaudesta tai tapaturmasta” ja ”äidinkieli muu kuin suomi”, minkä jälkeen aineistosta poimittiin analyysirunkoon kuuluvat sekä sen ulkopuolelle jäävät osat. Näistä ulkopuolelle jääneistä osista muodostettiin uusi luokka ”aistivamma”, sillä aistivammojen sijoittaminen yksiselitteisesti alkupe räisiin luokkiin oli mahdotonta. Tämä johtui siitä, että aistivamma saattaa olla synnynnäinen tai seurasta sairaudesta tai tapaturmasta. Opinnäytetyössä aistivammaisiksi luokiteltavat kuurot voivat identifioida itsensä myös kieli- ja kulttuurivähemmistöksi, jolloin heidät voisi sijoittaa myös luokkaan ”äidinkieli muu kuin suomi”.

Kysymyksen 18 käsittelyssä sovellettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, sillä kyselylomakkeen viimeiseen kysymykseen vastaajat saivat kirjoittaa vapaasti ajatuksistaan liittyen puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön toimintaterapiassa. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineisto pelkistetään ja pilkotaan osiin, osat ryhmitellään ja luokitellaan, minkä jälkeen syntyneet luokat nimetään. Luokittelu perustuu aineistosta nouseviin teemoihin, toisin kuin teorialähtöisessä sisällönanalyysissä, jossa aineisto luokitellaan teoriasta nouseviin luokkiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–111.) Myös sekamuotoisten kysymysten ”Muu, mikä?” -vastausvaihtoehtojen käsitteilyssä hyödynnettiin aineistolähtöistä luokittelua.

Sekä teorialähtöisen- että aineistolähtöisen sisällönanalyysin pohjalta syntyy luokitteluja, joita voidaan hyödyntää aineiston kvantifioimisessa eli saattamisessa määrälliseen muotoon. Kvantifioinnissa aineistosta lasketaan, montako kertaa luokan sisältämä asia esiintyy vastauksissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 120.) Avointen kysymysten 11, 13 ja 18 aineisto saatettiin määrälliseen muotoon, jota hyödynnettiin myös aineiston analysoimisessa.

Monivalintakysymysten analysoimisessa hyödynnettiin Webropolin raportointityökalua, joka mahdollisti sekä yksittäisten kysymysten tarkastelemisen että vastausten vertailemisen vastaajaryhmien välillä. Webropolin peruseräraportin avulla tarkasteltiin kyselyn kaikkia kysymyksiä sekä niihin annettuja vastauksia. Peruseräraportti vietiin Excelliin, jossa kaavioita käsiteltiin esimerkiksi muuttamalla kaaviolajia sekä kaaviossa näkyviä tietoja. Vertailutyökalun avulla sen sijaan vertailtiin vastauksia vastaajaryhmien välillä. Vastaajaryhmien vertailemisen avulla tarkasteltiin esimerkiksi AMK-tutkinnon ja opistoasteen tutkinnon suorittaneiden toimintaterapeuttien vastausten eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä. Vertailemisen avulla varmistuttiin siitä, etteivät minkään vastaajajoukon vastaukset korostu tietyissä vastauksissa, kuten en osaa sanoa -vaihtoehdon valitsemisessa. Lisäksi vertailutyökalun avulla tarkasteltiin, millainen vaikutus aikaisemmalla AAC-osaamisella on ollut kyselyn muiden kysymysten vastaamiseen. Koska ennen toimintaterapiakoulutusta hankitulla AAC-osaamisella ei todettu olevan vaikutusta kyselyn muiden kysymysten vastaamiseen, ei raportissa vertailla vastauksia aikaisemman osaamisen perusteella.

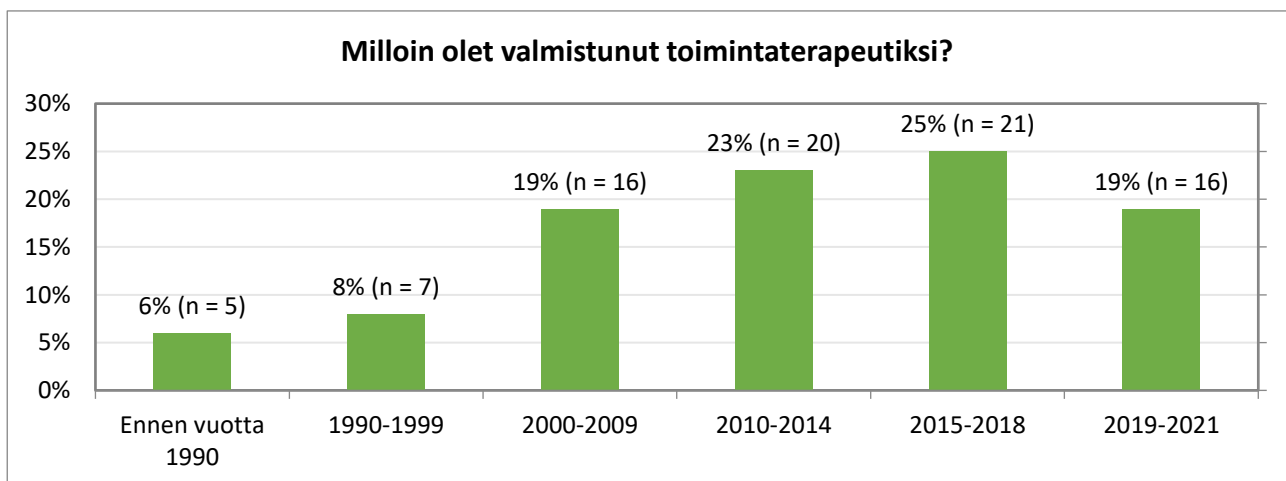
5 Tulokset

Tässä luvussa käsitellään opinnäytetyökyselyn tuloksia, jotka esitetään sekä sanallisesti että kuvioiden ja taulukoiden avulla. Tulosten esittämisessä hyödynnetään värikoodausta; vihreillä kuvioilla

esitetään sellaiset tulokset, joissa ovat mukana kaikki kyselyyn osallistuneista toimintaterapeuteista. Oransseilla kuvioilla ja taulukoilla kuvataan sen sijaan sellaisten kysymysten tuloksia, joihin on vastannut vain osa kyselyyn vastanneista toimintaterapeuteista.

5.1 Kyselyyn vastanneiden toimintaterapeuttien taustatiedot

Opinnäytetyökyselyyn vastasi 85 toimintaterapeuttia (n=85), joista 89 %:lla (n=76) oli AMK-tutkinto ja 11 %:lla (n=9) opistoasteen tutkinto. Kyselyssä ei huomioitu toimintaterapeuttien mahdollista jatkokoulutautumista, vaan kyselyyn pyydettiin vastaamaan ensimmäisenä suoritettun toimintaterapia-alan tutkinnon pohjalta. Vastaajista suurin osa (n=57) oli valmistunut toimintaterapeutiksi vuosien 2010–2021 aikana. Opinnäytetyökyselyyn vastanneiden toimintaterapeuttien valmistumisajankohdan jakautuminen on kuvattu kuviossa yksi.

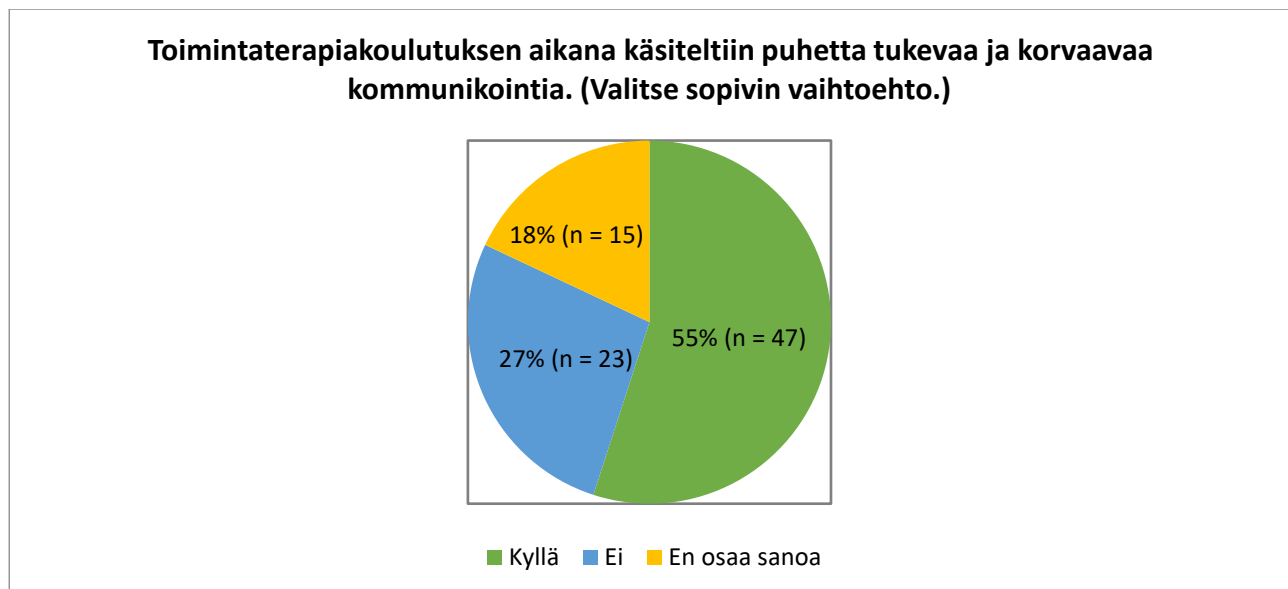

Kuvio 1. Kyselyyn vastanneiden toimintaterapeuttien valmistumisajankohdat

Vastaajista reilulla neljänneksellä (n=23) oli osaamista puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista ennen toimintaterapiaopintojen aloittamista, joten suurin osa kyselyyn vastanneista toimintaterapeuteista oli aloittanut toimintaterapiakoulutuksen ilman aikaisempaa osaamista aiheeseen liittyen. Aikaisemmalla osaamisella ei näyttänyt olevan suoraa vaikutusta kyselyn muiden kysymysten vastauksiin, joten vastauksia ei vertailtu sen mukaan, oliko vastaajalla aikaisempaa AAC-osaamista vai ei.

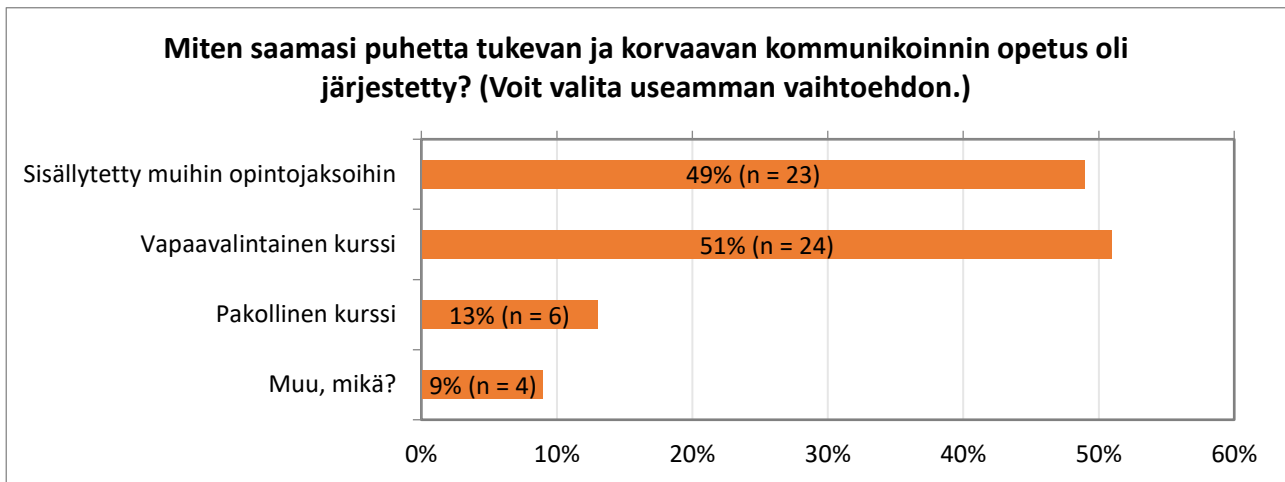
5.2 Koulutuksen anti puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin liittyen

Hieman yli puolet (n=47) kyselyyn vastanneista toimintaterapeuteista oli saanut toimintaterapia-koulutuksen aikana opetusta puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin liittyen, kun taas 23:n vastaajan opinnoissa aihetta ei ollut käsitelty. Vastaajista 15 ei osannut sanoa, oliko koulutuksessa käsitelty puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia vai ei. En osaa sanoa -vastauksen valitsi 12 AMK-tutkinnon ja kolme opistoasteen tutkinnon suorittanutta toimintaterapeuttia. Vastausten jakautuminen kaikkien vastaajien kesken on kuvattu kuviossa kaksi.

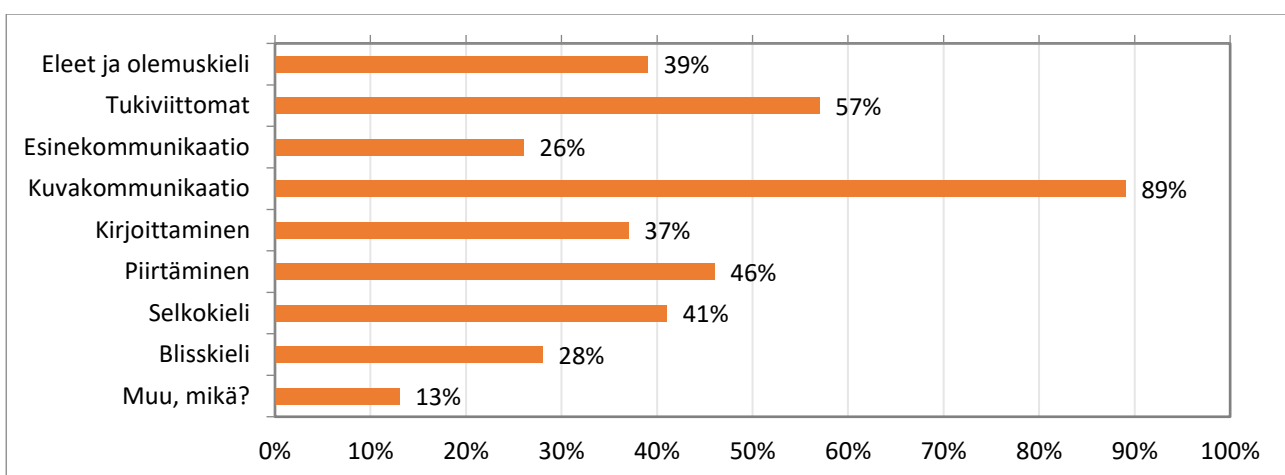
Kuvio 2. AAC-opetuksen sisältyminen toimintaterapiakoulutukseen

Vastaajat, joiden koulutuksen aikana oli käsitelty puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia (n=47), vastasivat myös kysymyksiin AAC-opetuksen järjestämistavasta sekä opetuksen sisällöstä. Yleisimmät tavat järjestää puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin opetusta olivat aiheen sisällyttäminen muihin opintojaksoihin sekä opetuksen järjestäminen vapaavalintaisena kurssina. Vastaajista vain kuudella eli 13 %:lla puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin opetus oli järjestetty pakollisina opintoina. Muita opetuksen järjestämistapoja olivat esimerkiksi vapaavalintaiset opintovierailut sekä toisen ammattikorkeakoulun kautta suoritettavat opintojaksot. Opetuksen järjestämistapojen jakautuminen on kuvattu kuviossa kolme.

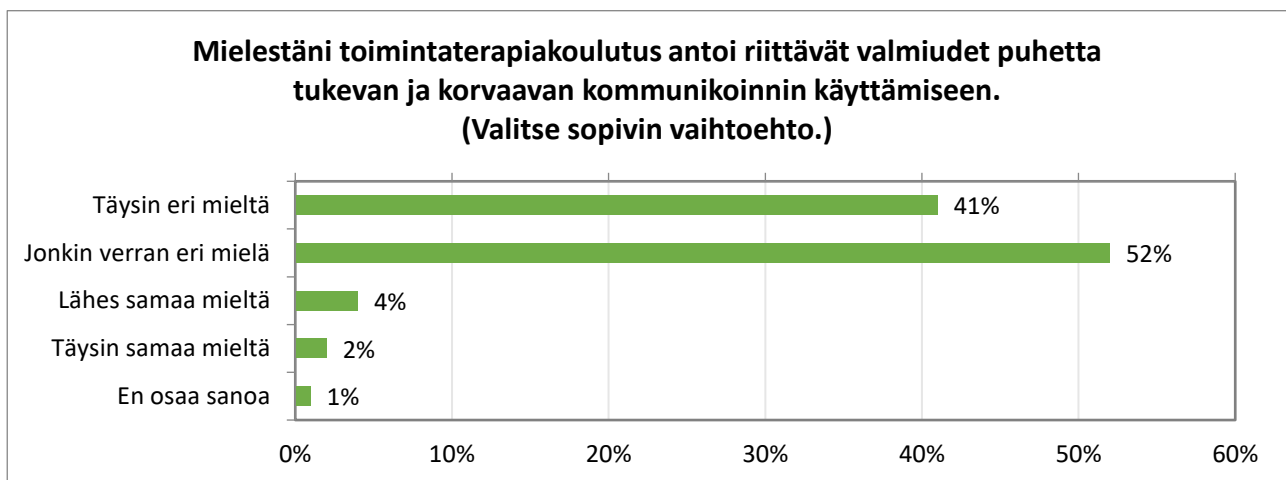
Kuvio 3. Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin opetuksen järjestämistavat

Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin opetusta saaneiden vastaajien (n=47) mukaan opetuksessa oli käsitelty vaihtelevasti erilaisia AAC-menetelmiä. Kuvakommunikaation käsitteleminen oli selvästi yleisintä, sillä vastaajista 89 % oli saanut aiheeseen liittyvää opetusta. Myös tukiviittomiin liittyvä opetus oli melko yleistä, sillä tukiviittomia oli käsitelty hieman yli puolen opinnoissa. Piirtäminen, selkokieli, kirjoittaminen sekä eleet ja olemuskieli olivat myös melko yleisiä opetuksessa käsiteltäviä menetelmiä. Vähiten opetuksessa oli käsitelty blisskieltä ja esinekommunikaatiota. Muita opetuksessa käsiteltyjä aiheita olivat olleet viittomakieli sekä erilaiset kommunikoinnin apuvälineet. Opetuksen sisältämät AAC-menetelmät on kuvattu kuviossa neljä.

Kuvio 4. AAC-menetelmät, joita käsiteltiin opetuksessa

Kyselyyn vastanneet toimintaterapeutit (n=85) kertoivat Likertin asteikon avulla mielipiteensä väittämään ”Mielestäni toimintaterapiakoulutus antoi riittävät valmiudet puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttämiseen.” Toimintaterapeuteista 41 % valitsi vastausvaihtoehdon ”täysin eri mieltä” ja 52 % vaihtoehdon ”jonkin verran eri mieltä”. Vastaajista 93 %:n mielestä toimintaterapiakoulutus ei siis antanut riittäviä valmiuksia AAC:n käyttöön. Toimintaterapeuteista 6 % sen sijaan koki, että toimintaterapiakoulutus antoi riittävät valmiudet puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttämiseen; vastaajista 4 % oli lähes samaa mieltä ja 2 % täysin samaa mieltä. Vastaajien mielipiteiden jakautuminen on kuvattu kuviossa viisi.

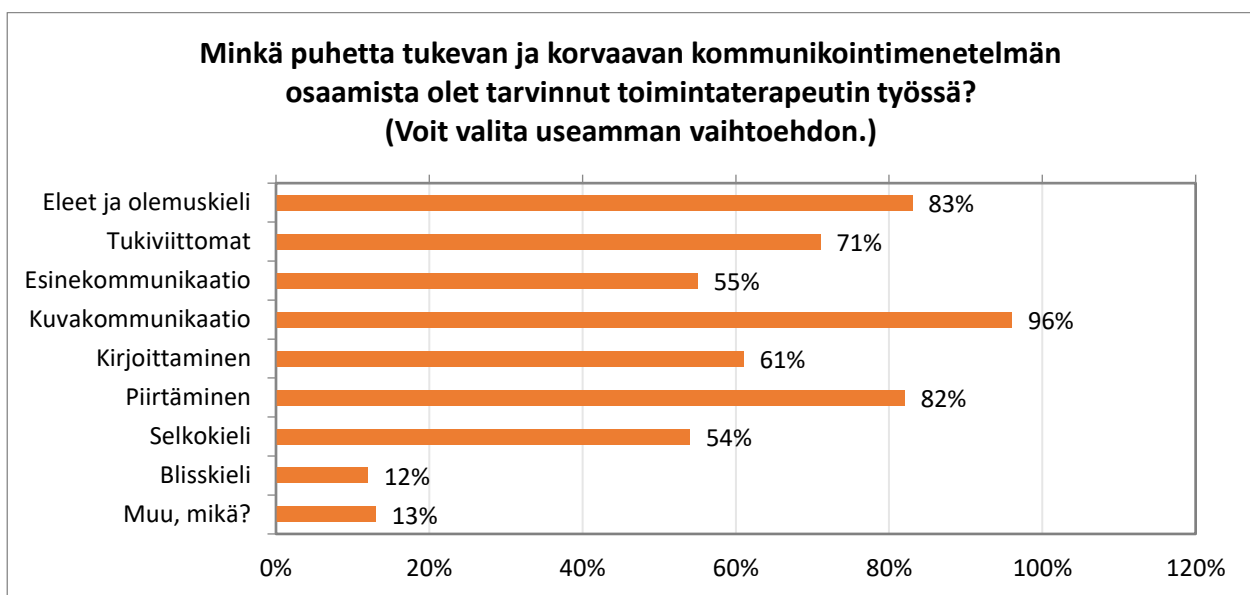
Kuvio 5. Toimintaterapiakoulutuksen antamien valmiuksien riittävyys puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin liittyen

5.3 Työelämässä tarvittava AAC-osaaminen

Kyselyyn vastanneista toimintaterapeuteista 89 % on tarvinnut työssään puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista, kun taas vastaajista yhdeksällä ei ole ollut tarvetta AAC-osaamiselle toimintaterapeutin työssä. Vastaajat, jotka ovat tarvinneet työelämässä AAC-osaamista (n=76), vastasivat myös lisäkysymyksiin, joilla selvitettiin tarkemmin puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttämistä toimintaterapiassa. Yleisin toimintaterapiassa tarvittavista AAC-menetelmistä oli kuvakommunikaatio, jota oli käyttänyt 96 % vastaajista. Myös eleiden ja olemuskielen sekä piirtämisen hyödyntäminen terapiatilanteissa oli yleistä, sillä molempia menetelmiä oli tarvinnut yli 80 % kysymykseen vastanneista toimintaterapeuteista. Tukiviittomia työelämässä oli tarvinnut 71 %, kun taas kirjoittamista oli hyödyntänyt 61 % vastaajista. Yli puolet

vastaajista oli käyttänyt myös esinekommunikaatiota ja selkokieltä. Vähiten työelämässä oli käytetty blisskieltä, jota oli tarvinnut ainoastaan 13 % vastaajista. Muu, mikä? -vastauksissa korostuivat erilaiset kommunikoinnin apuvälineet sekä sosiaalishaptinen kommunikaatio. AAC-menetelmät, joita vastaajat ovat tarvinneet toimintaterapeutin työssä, on kuvattu kuviossa kuusi.

Sosiaalishaptinen kommunikaatio, joka nousi esille kahdessa vastauksessa, on kosketusviestien tietoista käyttöä kommunikaatiossa. Viestintä tapahtuu haptiisien eli kosketusviestien välityksellä joko keholle piirtämällä tai liikkeiden avulla. Haptiisien avulla voidaan esimerkiksi kuvailla ympäristöä sekä viestiä tunnetiloista ja käyttäytymisestä. Sosiaalishaptinen kommunikaatio kehitettiin alkujaan kuurosokeiden kommunikaatioon, mutta haptiisien käytöstä ovat hyötäneet kuulonäkövammaisten lisäksi esimerkiksi kehitysvammaiset, liikuntavammaiset ja näkövammaiset henkilöt. (Eleet ja olemuskieli viestinnässä 2020; Sosiaalishaptinen kommunikaatio n.d.)

Kuvio 6. AAC-menetelmät, joiden osaamista on tarvittu toimintaterapeutin työssä

Kyselyyn vastanneista toimintaterapeuteista 74 luetteli lyhyesti asiakasryhmät, joiden kanssa puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia on käytetty. Vastausten käsittelemisessä hyödynnettiin teorialähtöistä sisällönanalyysiä, jonka avulla vastaukset luokiteltiin taulukosta kaksi löytyviin luokkiin. Vaikka luokitus onkin pitkälti diagnoosipohjainen, eivät kaikki mainittuihin asiakasryhmiin kuuluvat henkilöt tarvitse puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia vuorovaikutustilanteissa.

Diagnoosiin perustuvan luokittelun lisäksi voidaan todeta, että puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia käytetään kaikenikäisten asiakkaiden kanssa: lasten, nuorten, aikuisten ja ikääntyneiden.

Vastaukset sisälsivät yhteensä 150 mainintaa synnynnäisistä syistä, joiden takia asiakkaiden kanssa on käytetty puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia. Mainituista syistä yleisimpiä olivat kehitysvamma, autismikirjon häiriö sekä kehityksellinen kielihäiriö. Näiden lisäksi useissa vastauksissa mainittiin muun muassa erilaiset kehitysviiveet, CP-vamma, liikuntavammat ja monivammaisuus. Myös erilaiset tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen haasteet olivat syitä puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttämiseen toimintaterapiassa.

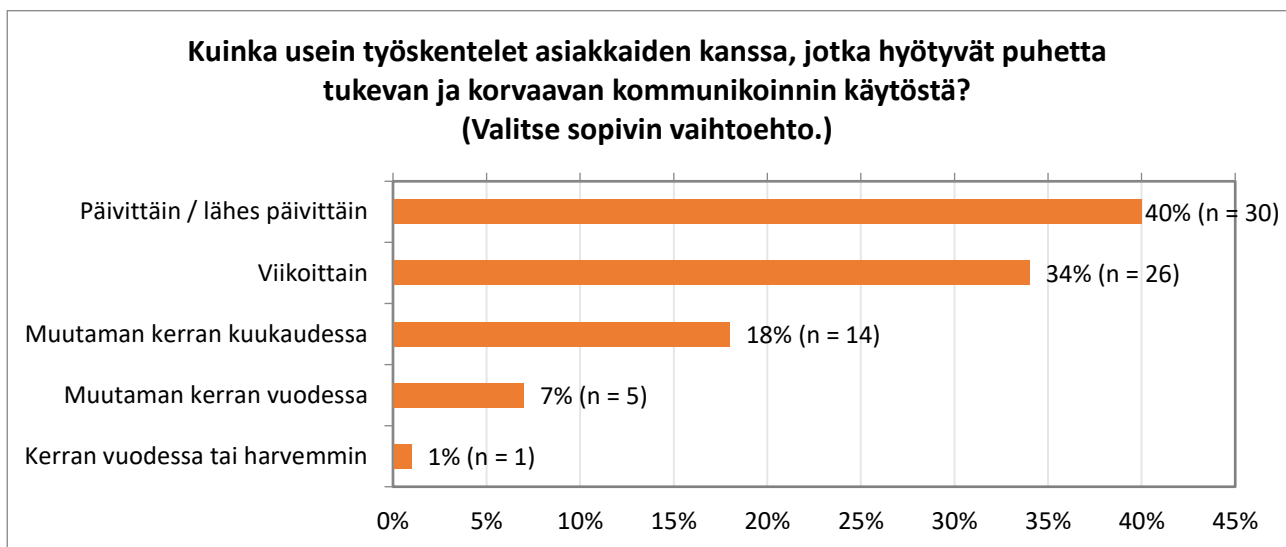
Synnynnäisten syiden lisäksi vastauksissa oli yhteensä 55 mainintaa sairaudesta tai tapaturmasta, jonka takia toimintaterapiassa käytettiin AAC-menetelmiä. Näistä yleisimmin mainittuja olivat aivoverenkiertohäiriö ja afasia sekä aivovamma. Myös etenevät neurologiset sairaudet, kuten MS-tauti, ALS ja Parkinsonin tauti, tulivat ilmi useissa vastauksista. Toimintaterapeutit ovat käyttäneet puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia myös esimerkiksi muistisairaiden ja syöpää sairastavien asiakkaiden kanssa.

Aistivammat, kuten eriaistiset kuulo- ja näkövammat, mainittiin vastauksissa yhteensä 14 kertaa syyksi puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käytölle. Vastaajista kuusi on työskennellyt myös asiakkaiden kanssa, joiden äidinkieli on muu kuin suomi, ja tämän takia terapatilanteessa on käytetty erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä.

Taulukko 2. Syyt puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin tarpeelle

Syy puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin tarpeelle	Mainintojen määrä
Synnynnäiset syyt	150
Seurausta sairaudesta tai vammasta	55
Aistivamma	14
Äidinkieli muu kuin suomi	6

Kuten edellä kävi ilmi, syyt puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin tarpeelle ovat moninaiset. Vastaajista, jotka ovat tarvinneet työelämässä AAC-osaamista (n=76), 40 % työskenteli päivittäin tai lähes päivittäin puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käytöstä hyötyvien asiakkaiden kanssa, kun taas reilu kolmannes työskenteli tällaisten asiakkaiden kanssa viikoittain. Vastaajista 18 % kohtasi AAC:n käytöstä hyötyviä asiakkaita muutaman kerran kuukaudessa ja 7 % muutaman kerran vuodessa. Vastaajista ainoastaan yksi kertoi työskentelevänsä kyseisten asiakkaiden kanssa kerran vuodessa tai harvemmin. AAC:n käytöstä hyötyvien asiakkaiden kanssa tehtävän työn tiheys on kuvattuna kuviossa seitsemän.

Kuvio 7. Toimintaterapeuttien työskenteleminen asiakkaiden kanssa, jotka hyötyvät AAC:n käytöstä

Kyselyyn vastanneista toimintaterapeuteista, jotka ovat työskennelleet puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista hyötyvien asiakkaiden kanssa, 68 kertoi esimerkkejä AAC:n käytöstä terapiatilanteissa. Vastaukset luokiteltiin puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien mukaan, minkä lisäksi vastauksista luotiin luokka ”kommunikoinnin apuvälineet”, sillä erilaiset apuvälineet nousivat esille lukuisissa vastauksissa.

Vastaukset sisälsivät yhteensä 101 mainintaa kuvien käytöstä terapiatilanteissa. Maininnoissa korostuivat kuvien käyttäminen terapiakerran strukturoimisessa ja toimintaohjeiden antamisessa sekä asiakkaan äänen kuulemisessa. Toimintaterapiakerran strukturoinnin avulla on jäsennetty terapiakerran kulkua asiakkaalle; osa terapeuteista on tehnyt struktuurin itse, kun taas toiset ovat

suunnitelleet terapiakerran kulun yhdessä asiakkaan kanssa. Jäsentämisen lisäksi kuvastrukturi on toiminut vuorovaikutuksen tukena, sillä terapiakerta on voitu käydä yhdessä läpi ja siihen on ollut mahdollista palata tarvittaessa.

Useat toimintaterapeutit ovat käyttäneet kuvia myös terapiakerran toimintojen jäsentämiseksi. Käytössä on ollut sekä valmiita, kuvallisia toimintaohjeita että irtokuvia, joiden avulla toiminnan vaiheita on mietitty yhdessä asiakkaan kanssa. Näiden lisäksi toimintaterapiassa on käytetty esimerkiksi leikki- tai pelitilanteeseen suunniteltuja kuvatauluja, joiden tehtävänä on ollut helpottaa vuorovaikutusta ja toimimista kyseisessä tilanteessa. Tiivistettynä voisikin sanoa, että kuvia on käytetty toimintojen jäsentämiseen, toiminnoista keskustelemiseen sekä toimintojen ohjeistamiseen.

Kuvakommunikaation yhtenä merkittävimpänä tehtävänä on ollut mahdollistaa asiakkaan äänen kuuleminen. Esimerkkejä asiakkaan äänen kuulemisesta on tullut ilmi jo terapiakerran ja toimintojen jäsentämisen yhteydessä, joissa asiakas ja terapeutti ovat suunnitelleet yhdessä toimintojen kulkua. Suunnittelun aikana asiakas on päässyt kertomaan ajatuksistaan sekä tekemään valintoja. Näiden lisäksi kuvakommunikaatiota on hyödynnetty esimerkiksi kuulumisten vaihtamisessa sekä tunteiden ja mielipiteiden ilmaisemisessa.

Kuvien lisäksi toimintaterapeutit ovat käyttäneet terapiakerran ja toimintojen jäsentämisessä sekä ohjeiden antamisessa piirtämistä. Piirtämisessä idea on pitkälti sama kuin kuvien kanssa, mutta valmiiden kuvien käyttämisen sijasta toimintaterapeutti on piirtänyt tarvittavat kuvat itse. Toimintaterapeutin lisäksi myös asiakas on voinut ilmaista itseään piirtämällä. Vastauksista nousi esille piirtämisen käyttäminen myös asioiden käsittelemisen tukena; mikäli terapiakerran aikana tai asiakkaan arjessa on tullut vastaan epäselviä tai haastavia tilanteita, on niitä voitu käsitellä piirtämisen avulla. Piirtämistä, kuten myös kuvia ja kirjoittamista, on hyödynnetty lisäksi toimintaterapiakerran muistelemisessa ja kokoamisessa terapiavihkoon, minkä avulla asiakas on voinut kertoa terapian kulusta läheisilleen. Mainintoja piirtämisen käytöstä toimintaterapiassa oli aineistossa yhteensä 41.

Toimintaterapeuttien vastauksissa oli yhteensä 26 mainintaa tukiviittomista. Vastausten mukaan tukiviittomat ovat näkyneet terapiatilanteissa sekä asiakkaiden että toimintaterapeuttien käyttäminä; asiakkaan käyttämät tukiviittomat ovat auttaneet toimintaterapeuttia ymmärtämään asiakkaan epäselvää puhetta, kun taas toimintaterapeutin käyttämät tukiviittomat ovat auttaneet asiakasta ymmärtämään puhutun ilmaisun sisältöä. Molemminpuolinen ymmärtäminen on mahdollistanut asiakkaan kuulluksi tulemisen sekä valintojen tekemisen.

Aineisto sisälsi yhteensä 25 mainintaa eleiden ja olemuskielen käyttämisestä toimintaterapiassa. Toimintaterapeuteilla on ollut asiakkaita, joiden kommunikointi on perustunut pitkälti elekielen käyttämiseen. Tällaisille asiakkaille eleiden ja olemuskielen käyttäminen on mahdollistanut mielipiteen ilmaisemisen ja valintojen tekemisen. Toimintaterapeuteilla on lisäksi ollut runsaasti asiakkaita, jotka ovat hyötäneet selkeiden ilmeiden ja eleiden käytöstä puheen ja/tai puhetta tukevan ja korvaavan kommunikointimenetelmän tukena. Toimintaterapeutit ovat yleisesti tukeneet sanallisia ohjeita eleillä ja ilmeillä sekä havainnollistaneet ohjeita mallintamisen avulla. Joidenkin asiakkaiden kanssa toimintaterapeutit ovat käyttäneet vuorovaikutuksen tukena myös kosketusta ja haptiiseja.

Aineistosta nousi yhteensä 15 mainintaa selkokielen käytöstä terapiatilanteessa, joista neljästoista nousi esiin toimintaterapeutin toiminta. Sen sijaan ainoastaan yhdessä vastauksessa nostettiin esille asiakas, joka on pyytänyt itse selkokielistä ohjausta. Mikäli selkokielen käytölle on ollut tarvetta, ovat toimintaterapeutit pyrkineet kysymään kysymyksiä sekä ohjaamaan asiakkaita selkeitä ja lyhyitä puheenvuoroja käyttäen. Selkokielen lisäksi aineisto sisälsi yhteensä 14 mainintaa kirjoittamisesta; puolet maininnoista käsittelivät asiakkaan kirjoittamiseen perustuvaa ilmaisua, kun taas lopuissa kerrottiin toimintaterapeuttien toimintatavoista. Toimintaterapeuttien asiakkaissa on ollut henkilöitä, jotka ovat ilmaisseet itseään kirjoittamalla. Kirjoittaminen on voinut tapahtua esimerkiksi kynällä, kommunikointilaitteella, aakkostaululla tai älylaitteella. Toimintaterapeutit ovat sen sijaan käyttäneet kirjoittamista ohjeistamiseen, asioiden läpi käymiseen sekä terapiakerran ja toimintojen jäsentämiseen.

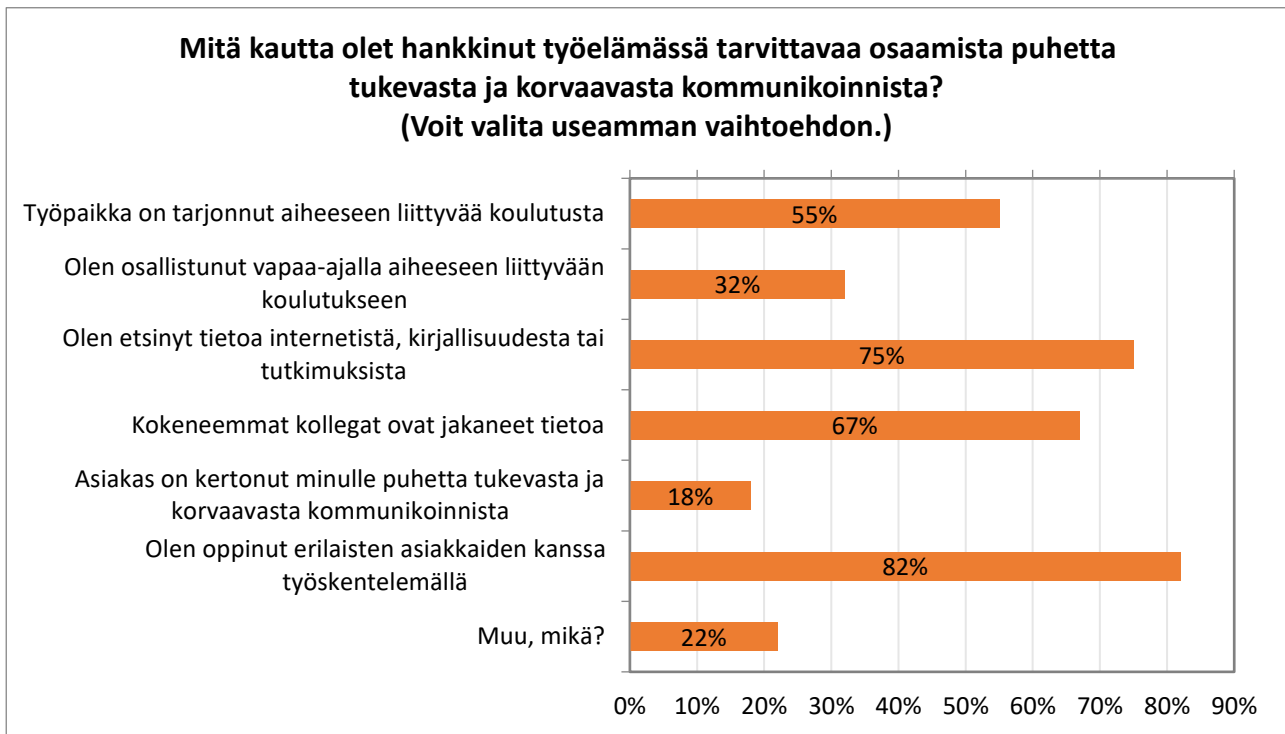
Aineisto sisälsi vähiten mainintoja esinekommunikaation käyttämisestä terapiatilanteissa. Vaikka aineistossa oli ainoastaan kuusi mainintaa esinekommunikaatioon liittyen, nousi esinekommunikaation merkitys vuorovaikutuksessa selvästi esille. Kyselyyn vastanneilla toimintaterapeuteilla on

ollut asiakkaita, joiden kommunikaatio on perustunut vahvasti esinekommunikaatioon. Esineet ovat mahdollistaneet asiakkaille mielipiteen ilmaisemisen ja valintojen tekemisen terapiatilanteissa.

Erilaisten puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien käyttämisen lisäksi toimintaterapeuttien vastauksissa korostuivat kommunikoinnin apuvälineet, joista aineistossa oli yhteensä 32 mainintaa. Toimintaterapeuttien asiakkailla on ollut käytössään sekä manuaalisia että sähköisiä kommunikoinnin apuvälineitä, joiden käytön myös toimintaterapeutin on täytynyt opetella. Aineistossa mainittuja manuaalisia kommunikoinnin apuvälineitä olivat esimerkiksi erilaiset kommunikointikansiot ja aakkostaulut. Sähköisistä kommunikoinnin apuvälineistä mainittiin toistuvasti tabletit ja tietokoneet sekä niihin asennettavat kommunikointiohjelmat, joita osa asiakkaista hallitsee painikkeilla tai katseohjauksella. Tablettien ja tietokoneiden lisäksi vastauksissa mainittiin myös esimerkiksi kirjoitukseen perustuva puhelaite.

5.4 Työelämässä tarvittavan AAC-osaamisen hankkiminen

Työelämässä tarvittavan AAC-osaamisen hankkiminen on ollut melko yleistä, sillä opinnäytetyökyseleyn kaikista vastaajista 71 % kertoi hankkineensa puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin liittyvää osaamista työuransa aikana. Vastaajat, jotka ovat hankkineet AAC-osaamista työuran aikana (n=60), vastasivat myös kysymykseen osaamisen hankkimistavoista. 82 % vastaajista on opinut puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista erilaisten asiakkaiden kanssa työskentelemällä, kun taas vain 18 % vastaajista on saanut asiakkailtaan tietoa AAC:sta. Kolme neljäsosaa vastaajista on etsinyt aiheeseen liittyvää tietoa internetistä, kirjallisuudesta tai tutkimuksista. Itsenäisen tiedonhaun lisäksi myös kokeneempien kollegoiden jakama tieto sekä työpaikan tarjoamat koulutukset ovat olleet merkittäviä tapoja hankkia puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin liittyvää osaamista. Vajaa kolmannes vastaajista on osallistunut myös vapaa-ajallaan aiheeseen liittyvään koulutukseen. Muu, mikä? -vastauksissa korostuivat puheterapeuttien, kommunikaatio-ohjaajien ja kommunikaatiokeskus Tikoteekin kanssa tehtävän yhteistyön merkitys. Näiden lisäksi osa toimintaterapeuteista on ollut mukana myös asiakkaalle ja tämän lähi-ihmisille järjestettävässä kommunikaatio-ohjauksessa, jossa on opeteltu jonkin AAC-menetelmän käyttöä. AAC-osaamisen hankkimistapojen jakautuminen on kuvattu kuviossa kahdeksan.

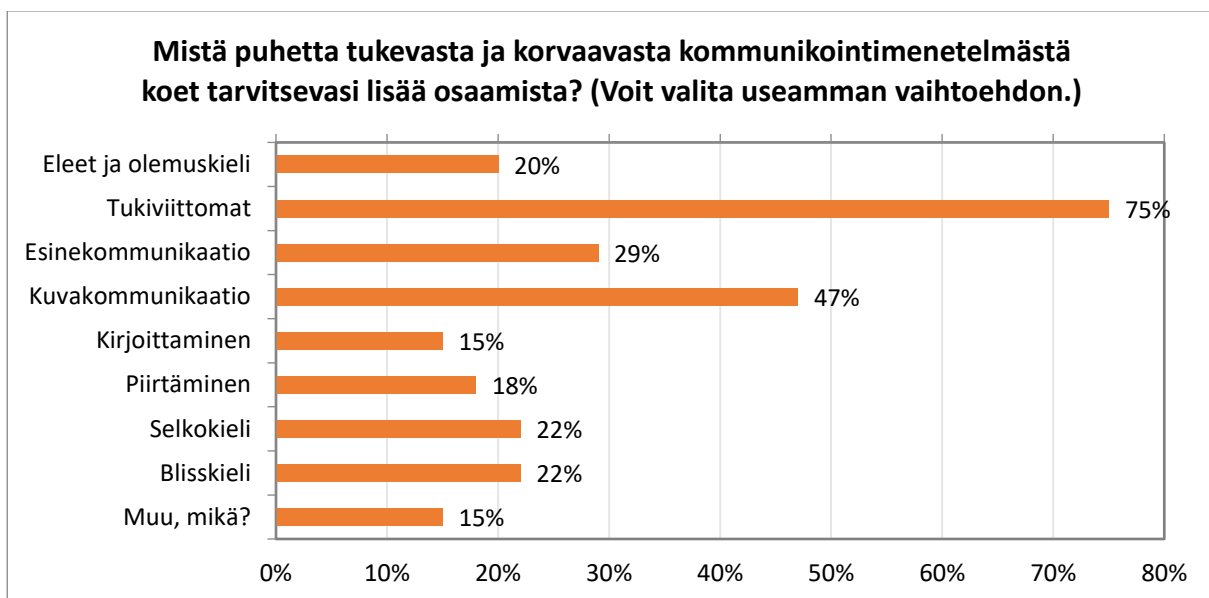
Kuvio 8. AAC-osaamisen hankkimistavat

Kaikista opinnäytetyökyselyyn vastanneista toimintaterapeuteista 55 eli 65 % koki tarvitsevansa lisää osaamista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä, kun taas 20 % koki nykyisen osaamisensa riittäväksi. Vastaajista 15 % ei osannut sanoa, oliko heillä tarvetta lisäosaamiselle AAC-menetelmistä vai ei. Vastausten jakautuminen on kuvattu kuviossa yhdeksän.

Kuvio 9. Toimintaterapeuttien kokemus siitä, tarvitsevatko he lisää osaamista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä

Vastaajien, jotka kokivat tarvitsevansa lisää osaamista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä (n=55), vastauksissa korostuivat kaksi AAC-menetelmää, joista koettiin tarvittavan lisää osaamista. Vastaajista 75 % koki tarvitsevansa lisää osaamista tukiviittomista, kun taas lähes puolet vastaajista kaipasi lisää osaamista kuvakommunikaatioon liittyen. Näiden kahden lisäksi osaamista kaivattiin melko tasaisesti esinekommunikaatiosta, eleistä ja olemuskielestä, selkokielestä, blisskielestä sekä kirjoittamisesta ja piirtämisestä. Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien lisäksi vastaajat kokivat tarvitsevansa osaamista kommunikoinnin apuvälineistä; vastaajat kokivat tarvitsevansa lisää osaamista AAC-kansioista, teknisistä kommunikoinnin apuvälineistä sekä erilaisista kommunikaatio-ohjelmista ja -sovelluksista. Kuviosta kymmenen käy ilmi, minkä AAC-menetelmien osaamista toimintaterapeutit kokevat tarvitsevansa.

Kuvio 10. AAC-menetelmät, joista toimintaterapeutit kokevat tarvitsevansa lisää osaamista

5.5 Toimintaterapeuttien ajatuksia AAC:n käytöstä toimintaterapiassa

Opinnäytetyökyselyn viimeinen kysymys antoi vastaajille mahdollisuuden kertoa vapaasti ajatuksistaan puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käytöstä toimintaterapiassa. Avoimeen kysymykseen kertyi yhteensä 41 vastausta, joista 40 analysoitiin aineistolähtöistä sisällönanalyysyä hyödyntäen.

Vastausten yleinen linja oli, kuten myös asiaa käsittelevässä monivalintakysymyksessä, ettei toimintaterapiakoulutus antanut riittävästi osaamista puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. Vastaajat toivoivatkin, että tulevaisuudessa aihetta käsiteltäisiin laajemmin perusopinnoissa. Tällä tavoin valmistuvilla toimintaterapeuteilla olisi perusteet hallussa, eikä työelämässä tarvitsisi käyttää aikaa perusasioiden selvittämiseen. Lisäksi vastauksissa korostui, että puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia olisi syytä käsitellä koulutuksessa myös konkreettina kautta; on eri asia ainoastaan kuulla AAC-menetelmistä ja kommunikoinnin apuvälineistä, kuin päästä harjoittelemaan niiden käyttöä todellisten asiakkaiden kanssa. Vastaajat toivatkin esille harjoittelujaksojen merkityksen AAC-menetelmien käytön harjoittelemisessa, sillä joillakin harjoittelupaikoilla opiskelijoiden on mahdollista päästä käyttämään puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia, mikäli opiskelijalta löytyy riittävät perustiedot aiheeseen liittyen. Toimintaterapiakoulutuksen kehittämisen lisäksi vastaajat toivoivat, että puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista järjestettäisiin lisäkoulutusta myös työelämässä oleville toimintaterapeuteille.

Vastaajien kertomukset vahvistivat jo monivalintakysymysten kautta nousutta käsitystä siitä, että työelämässä on tarvetta AAC-osaamiselle. Osa vastaajista kertoi tarvitsevansa AAC-osaamista päivittäin, kun taas toiset eivät kokeneet tarvitsevansa aiheeseen liittyvää osaamista työssään. Toimintaterapeutin osaamisen taso on riippuvainen monesta asiasta, kuten eräs vastaajista asian hyvin tiivistä:

AAC-tiedon ja osaamisen taso on paljon kiinni siitä missä on töissä, millaista osaamista kollegoilla sattuu olemaan, millaisia asiakkaita kohtaa ja tekeekö esim. puheterapeuttien kanssa yhteistyötä.

Moni vastaajista kertoikin, että toimintaterapiakoulutuksen aikana saadut opit ovat tulleet työelämässä tarpeeseen, mutta pelkkä koulutuksen aikana saatu tieto ei ole ollut riittävä. Työelämässä tarvittavaa osaamista on kertynyt erityisesti erilaisten asiakkaiden kanssa työskentelemällä, mutta myös puheterapeuttien kanssa tehtävä yhteistyö nousi esille useista vastauksista; osalle puheterapeuttien kanssa tehtävä yhteistyö on ollut ensiarvoisen tärkeää, kun taas toiset ovat jääneet kaipaamaan tiiviimpää yhteistyötä. Vastauksissa nostettiin esille myös eri ammattikuntien roolit puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin saralla. Alla olevista lainauksista ensimmäisessä nousee esille huoli toimintaterapeuttien käytöstä työnkuvaan kuulumattomissa tehtävissä, kun

taas jälkimmäisen mukaan toimintaterapeuttien osaamista voitaisiin hyödyntää nykyistä laajemminkin:

Puheterapeuttien puute luo painetta toimintaterapeutin hyödyntämiseen kommunikoinnin tukimenetelmien arvioijana tai käytön opetuksessa. Rajaaminen tärkeää, jottei mene oman osaamisen ja potilasturvallisuuden rajojen yli.

Toimintaterapeutin osaamista voitaisiin hyödyntää nykyistä enemmän myös kommunikaation teknisiä apuvälineitä valitessa ja käyttöön otettaessa.

Vaikka toimintaterapeuttien osaamisen hyödyntämisestä löytyykin eriäviä mielipiteitä, olivat vastaajat melko yksimielisiä siitä, että kommunikaatio-osaaminen mahdollistaa työskentelyn eri tavalla kommunikoivien asiakkaiden kanssa. Vastaajien mukaan AAC-osaaminen mahdollistaa vuorovaikutussuhteen luomisen, mikä toimii myös koko toimintaterapian perustana. Mikäli toimintaterapeutilla on osaamista puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista, mahdollistaa soveltuvan kommunikointimenetelmän käyttäminen asiakkaalle kokemuksen ymmärtämisestä sekä ymmärretyksi ja kuulluksi tulemisesta. Ymmärtäminen ja ymmärretyksi tuleminen ovat edellytyksiä sille, että asiakas pystyy tekemään itseään koskevia päätöksiä, jotka edistävät myös asiakkaan osallistumista ja osallisuutta. Eräs vastaaja tiivistikin kommunikaatio-osaamisen merkityksen toimintaterapeutin työssä:

Vuorovaikutus on tärkeintä terapiassa ja kommunikoinnin mahdollistaminen on toimintaterapiassakin se oleellisin, sille perustuu kaikki muu.

6 Pohdinta ja johtopäätökset

6.1 Tulosten tarkastelu

Opinnäytetyökyselyyn vastasi yhteensä 85 toimintaterapeuttia, joista suurin osa oli valmistunut toimintaterapeutiksi vuosien 2010–2021 aikana. Toimintaterapeutiksi valmistuvien määrä on kasvanut vuosien ajan (Toimintaterapeutti 2021), joten on luontevaa, että myös kyselyyn vastanneiden toimintaterapeuttien valmistumisajankohdat painottuivat viimeisen vuosikymmenen ajalle.

Kyselytutkimuksen tulokset eivät kuitenkaan perustu yksittäisen ikäluokan kokemuksiin, sillä vastaajien joukossa oli eri vuosikymmeninä valmistuneita sekä eri tutkinnon suorittaneita toimintaterapeutteja.

Kyselytutkimuksen yhtenä tavoitteena oli selvittää, millaisia valmiuksia toimintaterapiakoulutus on antanut puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön. Kaikista kyselyyn vastanneista toimintaterapeuteista hieman yli puolen opinnoissa oli käsitelty puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia. Opetuksen yleisimmät järjestämistavat olivat vapaavalintaisen kurssin tarjoaminen sekä aiheen sisällyttäminen muihin opintojaksoihin. Ainoastaan muutamalla vastaajista AAC-kurssi oli järjestetty pakollisina opintoina. Vaikka vastaajista yli puolet oli saanut opetusta puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista, 93 % kyselyyn vastanneista toimintaterapeuteista oli sitä mieltä, ettei toimintaterapiakoulutus antanut riittäviä valmiuksia AAC:n käyttämiseen. Opinnäytetyökyselyn tulos vastaa pitkälti Costiganin ja Lightin (2010) tekemiä huomioita siitä, että suurella osalla toimintaterapeuteiksi valmistuvista on vähäiset tai olemattomat tiedot puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. Vaikka puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia olisikin käsitelty opinnoissa, on sisällytetyn tiedon määrä ollut usein vähäistä. (Costigan & Light 2010, 202–206.) Käsiteltävän tiedon vähäisen määrän lisäksi vastauksista nousi esille, että AAC-opetus on pohjautunut usein enemmän teoriaan kuin konkreettiseen menetelmien käytön harjoitteluun.

Opinnäytetyökyselyn toisena tavoitteena oli selvittää, millaista puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista toimintaterapeutit ovat tarvinneet työelämässä. Vastaajista 89 % kertoi tarvinneensa AAC-osaamista toimintaterapeutin työssä. Näistä vastaajista 40 % kertoi työskentelevänsä päivittäin tai lähes päivittäin puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista hyötyvien asiakkaiden kanssa, kun taas viikoittain kyseisten asiakkaiden kanssa työskenteli kolmannes vastaajista. Voidaankin siis todeta, että suurin osa kysymykseen vastanneista toimintaterapeuteista tarvitsee säännöllisesti puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista työssään. Vaikka tulokset eivät olekaan yleistettävissä koskemaan kaikkia toimintaterapeutteja, antaa tulos suuntaa antavan kuvan AAC-osaamisen tarpeesta toimintaterapia-alalla.

Toimintaterapeutin työssä tarvittavan AAC-osaamisen määrä riippuu pitkälti asiakasryhmistä, joiden parissa toimintaterapeutti työskentelee. Vastausten perusteella yleisimmin tarpeen puhetta

tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttämiselle aiheuttavat synnynnäiset syyt, kuten kehitysvamma, autismikirjon häiriö tai kehityksellinen kielihäiriö. Tarve AAC:lle voi olla myös seurausta sairaudesta tai tapaturmasta, joista yleisimmin mainittuja olivat aivoverenkiertohäiriö ja afasia sekä aiovamma. Tarvetta puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käytölle ovat aiheuttaneet myös aistivammat, kuten eriaistiset kuulo- ja näkövammat, sekä se, että asiakkaan äidinkieli on ollut muu kuin suomi. Vastausten perusteella voidaankin todeta, että puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia hyödynnetään laajasti eri asiakasryhmien ja eri-ikäisten asiakkaiden kanssa. On kuitenkin tärkeää muistaa, että puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin tarve on yksilöllistä, eivätkä kaikki mainittuihin asiakasryhmiin kuuluvat henkilöt tarvitse AAC:ta vuorovaikutuksessa.

Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttäminen toimintaterapiatilanteissa perustuu aina asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin. Kuten Sumsion ja Law (2006) ovat todenneet, asiakaslähtöisessä toimintaterapiassa vuorovaikutuksella, joka sisältää sekä kuuntelemisen että tiedon välittämisen, on keskeinen rooli. Toimintaterapeutin tulee tarjota asiakkaalle tietoa muodossa, jota asiakkaan on mahdollista ymmärtää. Tämän lisäksi toimintaterapeutin tulee kuunnella asiakasta sekä mahdollistaa asiakkaalle valintojen tekeminen tarjotun informaation pohjalta. (Sumsion & Law 2006, 155–157.) Viestin tuottaminen asiakkaalle sopivassa muodossa, asiakkaan kuunteleminen sekä valintojen mahdollistaminen nousivat esiin myös kyselyyn osallistuneiden toimintaterapeuttien kirjoittamista esimerkeistä AAC:n käytöstä terapiatilanteissa. Eri AAC-menetelmiä hyödynnetään hieman eri tavoin toimintaterapiatilanteissa, mutta vastausten perusteella työelämässä on ollut eniten tarvetta kuvakommunikaatioon, eleisiin ja olemuskieleen, piirtämiseen sekä tuki- viittomiin liittyvään kommunikaatio-osaamiseen. Myös kirjoittamista, esinekommunikaatiota sekä selkokieltä on käytetty melko yleisesti toimintaterapiassa. Vastausten perusteella AAC-menetelmistä vähiten toimintaterapiatilanteissa on hyödynnetty blisskieltä, mikä on luontevaa ottaen huomioon blisskielen vähäisen käyttäjämäärän.

Kyselytutkimuksen kolmantena tavoitteena oli selvittää, millä tavalla toimintaterapeutit ovat hankkineet työelämässä tarvittavaa puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista. Vastajista 71 % kertoi hankkineensa AAC-osaamista työuransa aikana. Yleisimmät tavat AAC-osaamisen kerryttämiseen olivat erilaisten asiakkaiden kanssa työskenteleminen sekä aiheeseen liittyvän tiedon etsiminen internetistä, kirjallisuudesta tai tutkimuksista. Myös kokeneemmilta kollegoilta ja

puheterapeuteilta saatu tieto sekä koulutukseen osallistuminen ovat olleet tapoja AAC-osaamisen kartuttamiseen. Vaikka vastaajista suurin osa kertoi hankkineensa AAC-osaamista työuransa aikana, kyselyyn vastanneista toimintaterapeuteista 65 % koki edelleen tarvitsevansa lisää osaamista puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. Selkeästi eniten lisäosaamista koettiin tarvittavan tukiviittomista ja kuvakommunikaatiosta. Vastausten perusteella voitaneenkin päätellä, että työelämässä on tarvetta lisäkoulutukselle puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista, sillä osaamisen kerryttäminen on perustunut pitkälti erilaisten asiakkaiden kanssa työskentelemiseen, itsenäiseen tiedonhakemiseen sekä kokeneemmilta kollegoilta ja puheterapeuteilta tiedon saamiseen.

6.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Kvantitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota muun muassa tutkimuksen pätevyteen, luotettavuuteen ja puolueettomuuteen. Pätevyyden kannalta on oleellista, että tutkimus suunnitellaan ja toteutetaan huolellisesti käyttäen validia mittaria. Kyselylomakkeen kysymysten tulee mitata yksiselitteisesti niitä asioita, joita tutkimusongelman kautta on noussut tutkimuksen kohteeksi. (Heikkilä 2014, 27.) Tutkimuksen aineisto kerättiin sähköisen kyselylomakkeen avulla. Lomakkeen kysymykset ja vastausvaihtoehdot muotoiltiin huolella teoriaa hyödyntäen. Kyselylomakkeen sisällöstä ja rakenteesta saatiin palautetta esitestaamisen kautta, minkä pohjalta lomakkeeseen tehtiin tarvittavia korjauksia ennen kyselylomakkeen julkaisemista.

Tutkimuksen pätevyyttä arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös tutkimuksen perusjoukkoon, otokseen kattavuuteen sekä kyselyn vastausprosenttiin. Mikäli kyselytutkimukseen saadaan määrällisesti pieni joukko vastauksia, vaikuttaa tämä tutkimuksen luotettavuuteen ja yleistettävyyteen. (Heikkilä 2014, 27–28.) Opinnäytetyön perusjoukoksi määriteltiin toimintaterapeutit, sillä opinnäytetyökyselyn avulla haluttiin kerätä tietoa toimintaterapeuttien osaamisesta puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin liittyen. Aineiston kerääminen ei perustunut tieteelliseen otantaan, joten tulokset eivät ole yleistettävissä koskemaan kaikkia toimintaterapeutteja.

Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden takaamiseksi on tärkeää, ettei tutkimuksen tuloksiin vaikuteta tahallisesti. Tutkijan onkin tärkeää miettiä omia ratkaisujaan puolueettomuuden näkökulmasta, sillä tutkimusprosessi sisältää lukuisia subjektiivisia valintoja, kuten kysymysten muotoilu ja raportointitapa, jotka voivat vaikuttaa tutkimuksen puolueettomuuteen. Tutkijan tulee

tuoda tutkimusraportissa esille kaikki merkittävät tulokset ja johtopäätökset, olivat ne tutkijan kannalta edullisia tai eivät. (Heikkilä 2014, 24, 29.) Tutkimuslomaketta suunniteltaessa pyrittiin kiinnittämään huomiota siihen, ettei kyselylomakkeessa käytetty esimerkiksi johdattelevia kysymyksiä tai annettu johdattelevia vastausvaihtoehtoja. Kyselylomakkeen esitestaajien palautteista ei noussut huolta kyselylomakkeen puolueettomuudesta. Kyselytutkimuksen tulosten raportoinnissa pyrittiin tuomaan esille kaikki merkittävät tulokset ja johtopäätökset, joita aineistosta oli tehtävissä jakaumia tarkastelemalla.

Avoimuudella on myös suuri merkitys tutkimuksen luotettavuudelle ja eettisyydelle. Tutkimuksen aineistokeruuvaiheessa kyselytutkimuksen kohderyhmälle tulee kertoa, mikä on tutkimuksen tarkoitus ja käyttötapa. Tutkimusta raportoitaessa on myös huolehdittava, ettei kenenkään yksityisyys vaarannu. (Heikkilä 2014, 29.) Kyselytutkimuksen kohderyhmälle eli toimintaterapeuteille kerrottiin tutkimuksen tavoitteesta ja aineiston käyttötavasta saatekirjeestä, minkä perusteella toimintaterapeutit pystyivät tekemään tietoisien päätöksen tutkimukseen osallistumisesta. Tutkimukseen osallistuminen oli täysin vapaaehtoista, mutta vastaamalla kyselyyn vastaaja antoi suostumuksensa aineiston hyödyntämiseen opinnäytetyössä. Tutkimuksen tulokset raportoitiin tavalla, joka ei vaarantanut vastaajien yksityisyyttä.

Koko tutkimusprosessin ajan tutkijan on oltava tarkka ja kriittinen, sillä virheitä voi sattua sekä tietoja kerätessä, syötettäessä, käsiteltäessä että tuloksia tulkittaessa (Heikkilä 2014, 28). Kyselylomakkeen vastausten tallentuminen suoraan sähköiseen muotoon vähensi inhimillisten virheiden mahdollisuutta, sillä vastauksia ei tarvinnut erikseen syöttää sähköiseen järjestelmään. Vastausvaihtoehtoja sisältävien kysymysten käsittelyssä aineiston syöttämiseen ja käsittelemiseen liittyvien virheiden mahdollisuutta vähensi myös se, että vastausten analysoimisessa ja kuvaamisessa hyödynnettiin Webropolin raportointityökalua. Avointen kysymysten käsitteleminen ja analysoiminen sisälsi sen sijaan lukuisia mahdollisuuksia virheiden tekemiseen. Näistä selkein liittyi vastausten tulkintaan ja luokitteluun, sillä avointen vastausten sisällöt olivat toisinaan monitulkintaisia, eikä vastausten merkityksiä ollut mahdollista varmistaa vastaajilta itseltään. Tehdyt luokittelut perustuivat täysin yhden ihmisen tulkintaan, mikä lisäsi virheiden mahdollisuutta, sillä omien virheidensä havaitseminen on yleensä haastavaa. Mikäli opinnäytetyöllä olisi ollut kaksi tekijää, olisivat tekijät voineet verrata tekemiään luokitteluja sekä niiden vastaavuutta aineistoon, jolloin luokittelut eivät olisi perustuneet vain yhden ihmisen tulkintoihin.

6.3 Johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset

Opinnäytetyön tuloksista kävi ilmi, että puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia on käsitelty vaihtelevasti toimintaterapiakoulutuksessa. Vaikka aihetta olisikin käsitelty opetuksessa, vaikuttaa AAC-opetuksen määrä olleen melko pientä sekä perustuneen pitkälti teoriaan käytännön opetuksen sijasta. Tämä on varmasti vaikuttanut myös siihen, miksi valtaosa vastaajista koki, ettei toimintaterapiakoulutus antanut riittäviä valmiuksia puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttämiseen. Tulevaisuudessa olisi hyvä selvittää tarkemmin eri korkeakoulujen opetussuunnitelmien sisältöä sekä sitä, miten puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi näkyy toimintaterapiakoulutuksessa. Myös AAC-opetuksen sisällön sekä opetukseen osallistuneiden opiskelijoiden kokemusten vertaaminen voisi antaa hyödyllistä tietoa, sillä järjestetty opetus ei tarkoita automaattisesti sitä, että opiskelijat kokisivat saaneensa riittävästi valmiuksia puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttämiseen.

Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamiselle näyttää olevan tarvetta työelämässä, sillä vastaajista selkeä enemmistö kertoi tarvitsevänsä AAC-osaamista toimintaterapeutin työssä. Tarvittavan osaamisen määrä ja laatu riippuu pitkälti asiakasryhmistä, joiden parissa toimintaterapeutti työskentelee. Koska puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttäminen terapiatilanteissa perustuu asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin, olisi AAC:n käyttämisestä toimintaterapiassa hyvä saada tietoa myös asiakkaiden näkökulmasta. Tulevaisuudessa voisikin selvittää asiakkailta, millaista kommunikaatio-osaamista asiakkaat kaipaavat toimintaterapeuteilta. Myös todellisten toimintaterapiatilanteiden sekä puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia käyttävien asiakkaiden ja toimintaterapeuttien välisen vuorovaikutuksen havainnoiminen antaisi tärkeää tietoa AAC:n käyttämisestä toimintaterapiassa.

Suurin osa vastaajista kertoi hankkineensa AAC-osaamista työuransa aikana, mutta osaamisen kerrottaminen on perustunut pitkälti erilaisten asiakkaiden kanssa työskentelemiseen, itsenäiseen tiedonhakemiseen sekä kokeneemmilta kollegoilta ja puheterapeuteilta tiedon saamiseen. Vastaajista 65 % koki edelleen tarvitsevänsä lisää osaamista puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista, mikä viitanee siihen, että työelämässä on tarvetta myös lisäkoulutukselle puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista. Tulevaisuudessa olisikin hyvä selvittää tarkem-

min, millaiselle AAC-koulutukselle ja sisällölle toimintaterapeuteilla on tarvetta. Tietoa voisi hyödyntää esimerkiksi AAC-koulutuksen järjestämiseen, mikä toivottavasti laajentaisi toimintaterapeuttien mahdollisuuksia hankkia AAC-osaamista työuran aikana.

Lähteet

- Beukelman, D. & Mirenda, P. 2013. Augmentative & Alternative Communication. Supporting Children & Adults with Complex Communication Needs. Neljäs painos. Baltimore: Brookes Publishing. Viitattu 24.1.2021. <https://janet.finna.fi>, ProQuest Ebook Central.
- Blisskieli. 2020. Papunetin verkkosivut. Viitattu 11.2.2021. <https://papunet.net/tietoa/blisskieli-0>.
- Costigan, F. & Light, J. 2010. A Review of Preservice Training in Augmentative and Alternative Communication for Speech-Language Pathologists, Special Education Teachers, and Occupational Therapists. *Assistive Technology*, 22, 4, 200–212. Viitattu 23.1.2021. <https://janet.finna.fi>, EBSCOhost.
- Definitions of Occupational Therapy from Member Organisations. 2018. Viitattu 23.1.2021. <https://wfot.org/resources/definitions-of-occupational-therapy-from-member-organisations>.
- Eleet ja olemuskieli viestinnässä. 2020. Papunetin verkkosivut. Viitattu 2.2.2021. <https://papunet.net/tietoa/eleet-ja-olemuskieli-viestinnassa>.
- Gavrilov, T. 2019. Hankesuunnittelua kohderyhmien kanssa. Julkaisussa KUVAKO - Kuvakommunikaatio arjen tukena vastaanottokeskuksissa. Toim. M. Eskel & E. Anttonen. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 20–25. Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja 88. Viitattu 26.1.2021. <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2019/12/kuvako-kuvakommunikaatio-arjen-tukena-vastaanottokeskuksissa-1.pdf>.
- Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. Yhdeksäs, uudistettu painos. Helsinki: Edita Publishing.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Honko, H. 2018. AAC-menetelmien käyttö toimintaterapia-asiakkaan osallisuuden tukena. Opinnäytetyö, AMK. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala, Toimintaterapian tutkinto-ohjelma. Viitattu 23.1.2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201805158134>.
- Huuhtanen, K. 2011a. Mitä kommunikointi on? Julkaisussa Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Toim. K. Huuhtanen. Uudistettu laitos. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 12–25.
- Huuhtanen, K. 2011b. Kommunikointi elein ja viittomin. Julkaisussa Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Toim. K. Huuhtanen. Uudistettu laitos. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 27–31.
- Huuhtanen, K. 2011c. Merkit ja merkkijärjestelmät. Julkaisussa Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Toim. K. Huuhtanen. Uudistettu laitos. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 58–63.

Huuhtanen, K. 2011d. Esineillä ja graafisilla merkeillä kommunikointi. Julkaisussa Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Toim. K. Huuhtanen. Uudistettu laitos. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 49–57.

Joutsia, K. & Sillanpää, H. 2020. Asiakkaana puhevammainen henkilö. Julkaisussa Eri tavoin kommunikoiden kohtaaminen sosiaali- ja terveysalan työssä. Toim. A. Karjalainen & K. Wallenius-Penttilä. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 99–113. Diak Opetus 5. Viitattu 5.2.2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-359-9>.

Karstensen, J. & Kristensen, H. 2021. Client-centred practice in Scandinavian contexts: A critical discourse analysis. *Scandinavian Journal of Occupational therapy*, 28, 1, 46–62. Viitattu 22.1.2021. <https://janet.finna.fi>, Taylor & Francis Medical Library.

Kirjoittaminen ja piirtäminen. 2020. Papunetin verkkosivut. Viitattu 9.2.2021. <https://papunet.net/tietoa/kirjoittaminen-ja-piirtaminen>.

Kohderyhmät. 2016. Selkokeskuksen verkkosivut. Viitattu 31.1.2021. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/kohderyhmat/>.

Kuvat kommunikoinnissa. 2020. Papunetin verkkosivut. Viitattu 9.2.2021. <https://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa>.

Lappi, P. & Malm, A. 2011. Suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli. Julkaisussa Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Toim. K. Huuhtanen. Uudistettu laitos. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 40–46.

Law, M., Baptice, S. & Mills, J. 1995. Client-centred practice: What does it mean and does it make a difference? *The Canadian Journal of Occupational Therapy*, 62, 5, 250–257. Viitattu 20.1.2021. <https://janet.finna.fi>, ProQuest Central.

Light, J. & McNaughton, D. 2014. Communicative Competence for Individuals who require Augmentative and Alternative Communication: A New Definition for a New Era of Communication? *Augmentative and Alternative Communication*, 30, 1, 1–18. Viitattu 5.2.2021. <https://janet.finna.fi>, EBSCOhost.

Mitä on puhevammaisuus? 2020. Papunetin verkkosivut. Viitattu 24.1.2021. <https://papunet.net/tietoa/mita-on-puhevammaisuus>.

Määritelmä. 2020. Selkokeskuksen verkkosivut. Viitattu 1.2.2021. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/maaritelma/>.

Puhetta korvaava kommunikointi eli AAC. 2020. Papunetin verkkosivut. Viitattu 24.1.2021. <https://papunet.net/tietoa/puhetta-korvaava-kommunikointi-eli-aac>.

Selkokielen tarve. 2019. Selkokeskuksen verkkosivut. Viitattu 31.1.2021. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/tarvearvio/>.

Selkokieli puheessa ja tekstissä. 2020. Papunetin verkkosivut. Viitattu 22.3.2021. <https://papunet.net/tietoa/selkokieli-puheessa-ja-tekstissa>.

Selkokieli puheessa ja vuorovaikutuksessa. 2016. Selkokeskuksen verkkosivut. Viitattu 22.3.2021. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokieli-vuorovaikutuksessa/>.

Sosiaalishaptinen kommunikaatio. N.d. Suomen kuurosokeat ry:n verkkosivut. Viitattu 5.4.2021. <https://kuurosokeat.fi/palvelut/kommunikaatiopalvelut/sosiaalishaptinen-kommunikaatio/>.

Sumsion, T. 2000. A Revised Occupational Therapy Definition of Client-centred Practice. British Journal of Occupational Therapy, 63, 7, 304–309. Viitattu 22.1.2021 <https://janet.finna.fi>, Sage Premier.

Sumsion, T. & Law, M. 2006. A review of evidence on the conceptual elements informing client-centred practice. The Canadian Journal of Occupational Therapy, 73, 3, 153–162. Viitattu 5.2.2021. <https://janet.finna.fi>, ProQuest Central.

Toimintaterapeutti. 2021. Toimintaterapeuttiliiton verkkosivut. Viitattu 21.4.2021. <http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/toimintaterapeutti/>.

Toimintaterapeutti-lehti ja sähköinen jäsenkirje. 2021. Toimintaterapeuttiliiton verkkosivut. Viitattu 13.2.2021. <http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/jasenille/jasenpalvelut/lehti-ja- uutiskirje/>.

Trygg, B. 2010. Graafinen kommunikointi. Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Tukiviittomat kommunikoinnissa. 2020. Papunetin verkkosivut. Viitattu 2.2.2021. <https://papunet.net/tietoa/tukiviittomat-kommunikoinnissa>.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Viides, uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Valli, R. & Perkkilä, P. 2018. Sähköinen kyselylomake ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Julkaisussa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Toim. R. Valli. Viides, uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 117–128.

Vehkalahti, K. 2014. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Finn Lectura.

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Viitattu 12.2.2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0099-9>.

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Neljäs, uudistettu painos. Jyväskylä: PS-Kustannus. Viitattu 12.2.2021. <https://janet.finna.fi>, Ellibs Library.

Von Tetzchner, S. & Martinsen, H. 1998. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. 2. painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Liitteet

Liite 1. Saatekirje

Hei toimintaterapeutti!

Olen Raita Maliniemi, toimintaterapeuttiopiskelija Jyväskylän ammattikorkeakoulusta. Teen parhaillaan opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena on tehdä selvitys toimintaterapeuttien osaamisesta puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin eli AAC:n käyttöön liittyen. Kyselytutkimuksen avulla pyrin selvittämään

- millaisia valmiuksia toimintaterapiakoulutus on antanut puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön
- millaista puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista työelämässä on tarvittu
- millä tavalla puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista on hankittu

Kyselyyn toivon vastausta juuri sinulta, toimintaterapian ammattilainen! Ei ole väliä, oletko käyttänyt työssäsi puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia vai et, sillä jokainen vastaus tuo arvokasta tietoa aiheeseen liittyen.

Kysely on avoinna 1.-14.3.2021. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu nimettömästi ja sen tekemiseen menee noin 10 minuuttia. Vastaamalla kyselyyn annat suostumuksesi aineiston hyödyntämiseen opinnäytetyössä. Aineistoa käsitellään luottamuksellisesti ja se hävitetään opinnäytetyön julkaisemisen jälkeen. Opinnäytetyö julkaistaan Theseus-tietokannassa kesällä 2021.

Kysely aukeaa alla olevasta linkistä. Vastaathan kyselyyn 14.3.2021 mennessä, kiitos!

<https://link.webpolsurveys.com/S/1E4B45732715A973>

Kiitos etukäteen ajastasi ja avustasi!

Ystävällisin terveisin

Raita Maliniemi

xxxx@student.jamk.fi

Liite 2. Kyselylomake

Kysely toimintaterapeuttien osaamisesta puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin liittyen

Tervetuloa vastaamaan opinnäytetyökyselyyn toimintaterapeuttien osaamisesta puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin liittyen. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää

- millaisia valmiuksia toimintaterapiakoulutus on antanut puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön
- millaista puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista työelämässä on tarvittu
- millä tavalla puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista on hankittu.

Puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista käytetään usein lyhennettä AAC (Augmentative and Alternative Communication). Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi voidaan jakaa kahteen osaan: puhetta tukevaan kommunikointiin ja puhetta korvaavaan kommunikointiin. Puhetta korvaavaa kommunikointia käytetään silloin, kun ihminen kommunikoi vuorovaikutustilanteissa muulla tavoin kuin puheella. Tällaisia tapoja voivat olla esimerkiksi graafisten merkkien tai kirjoituksen käyttäminen. Puhetta tukeva kommunikointi sen sijaan täydentää tai tukee puhuttua ilmaisua, kun puhe on esimerkiksi liian epäselvää tai puutteellista tullakseen ymmärretyksi sellaisenaan. Puheen sisällön ymmärtämisen tukena voidaan käyttää esimerkiksi kuvia tai tukiviittomia. Puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia voidaan käyttää myös silloin, jos henkilöllä on haasteita puhutun viestin ymmärtämisen kanssa. Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä käsiteltäessä on tärkeää muistaa, etteivät viittomakielet kuulu kyseisten menetelmien joukkoon, sillä viittomakielet ovat puhuttujen kielten veroisia kieliä.

Kysely on avoinna 1.-14.3.2021. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu nimettömästi ja sen tekemiseen menee noin 10 minuuttia. Vastaamalla kyselyyn annat suostumuksesi aineiston hyödyntämiseen opinnäytetyössä. Aineistoa käsitellään luottamuksellisesti ja se hävitetään opinnäytetyön julkaisemisen jälkeen. Opinnäytetyö julkaistaan Theseus-tietokannassa kesällä 2021.

Kiitos ajastasi!

Yhteydenotot mahdollisia lisätietoja ja kysymyksiä varten:

Raita Maliniemi
xxxx@student.jamk.fi

TAUSTATIEDOT

1. Milloin olet valmistunut toimintaterapeutiksi? *

- 2019-2021
- 2015-2018
- 2010-2014
- 2000-2009
- 1990-1999
- Ennen vuotta 1990

2. Minkä tasoinen toimintaterapiatutkinto sinulla on? (Mikäli sinulla on useampi tutkinto, valitse se, jonka olet suorittanut ensimmäisenä.) *

- Opistoasteen tutkinto
- AMK-tutkinto

3. Oliko sinulla osaamista puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista ennen toimintaterapiaopintojen aloittamista? *

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

4. Minkälaista osaamista sinulla oli puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista ennen toimintaterapiaopintojen alkamista? (Voit valita useamman vaihtoehdon.)

[Perustietoa puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä löytyy tämän linkin takaa.](#)

- Eleet ja olemuskieli
- Tukiviittomat
- Esinekommunikaatio

- Kuvakommunikaatio
- Kirjoittaminen
- Piirtäminen
- Selkokieli
- Blisskieli
- Muu, mikä?

KOULUTUS

5. Toimintaterapiakoulutuksen aikana käsiteltiin puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia. (Valitse sopivin vaihtoehto.) *

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

6. Miten saamasi puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin opetus oli järjestetty? (Voit valita useamman vaihtoehdon.)

- Sisällytetty muihin opintojaksoihin
- Vapaavalintainen kurssi
- Pakollinen kurssi
- Muu, mikä?

7. Mitä puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointimenetelmiä opetuksessa käsiteltiin? (Voit valita useamman vaihtoehdon.)

[Perustietoa puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä löytyy tämän linkin takaa.](#)

- Eleet ja olemuskieli

- Tukiviittomat
- Esinekommunikaatio
- Kuvakommunikaatio
- Kirjoittaminen
- Piirtäminen
- Selkokieli
- Blisskieli
- Muu, mikä?

8. Mielestäni toimintaterapiakoulutus antoi riittävät valmiudet puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttämiseen. (Valitse sopivin vaihtoehto.) *

- Täysin eri mieltä
- Jonkin verran eri mieltä
- Lähes samaa mieltä
- Täysin samaa mieltä
- En osaa sanoa

TYÖELÄMÄSSÄ TARVITTAVA OSAAMINEN

9. Oletko tarvinnut toimintaterapeutin työssä puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista? *

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

10. Minkä puhetta tukevan ja korvaavan kommunikointimenetelmän osaamista olet tarvinnut toimintaterapeutin työssä? (Voit valita useamman vaihtoehdon.)

[Perustietoa puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä löytyy tämän linkin takaa.](#)

- Eleet ja olemuskieli
- Tukiviittomat
- Esinekommunikaatio
- Kuvakommunikaatio
- Kirjoittaminen
- Piirtäminen
- Selkokieli
- Blissikieli
- Muu, mikä?

11. Millaisten asiakkaiden kanssa olet käyttänyt puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia? Luettele asiakasryhmät lyhyesti.

12. Kuinka usein työskentelet asiakkaiden kanssa, jotka hyötyvät puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käytöstä? (Valitse sopivin vaihtoehto.)

- Päivittäin / lähes päivittäin
- Viikoittain
- Muutaman kerran kuukaudessa
- Muutaman kerran vuodessa
- Kerran vuodessa tai harvemmin

En koskaan

13. Kerro esimerkkejä siitä, millä tavalla puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttäminen näkyy terapiatilanteissa.

TYÖELÄMÄSSÄ TARVITTAVAN OSAAMISEN HANKKIMINEN

14. Olen hankkinut puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin osaamista työurani aikana. (Valitse sopivin vaihtoehto.) *

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

15. Mitä kautta olet hankkinut työelämässä tarvittavaa osaamista puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista? (Voit valita useamman vaihtoehdon.)

- Työpaikka on tarjonnut aiheeseen liittyvää koulutusta
- Olen osallistunut vapaa-ajalla aiheeseen liittyvään koulutukseen
- Olen etsinyt tietoa internetistä, kirjallisuudesta tai tutkimuksista
- Kokeneemmat kollegat ovat jakaneet tietoa
- Asiakas on kertonut minulle puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista
- Olen oppinut erilaisten asiakkaiden kanssa työskentelemällä
- Muu, mikä?

16. Koetko tarvitsevasti lisää osaamista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä? *

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

17. Mistä puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikointimenetelmästä koet tarvitsevasi lisää osaamista? (Voit valita useamman vaihtoehdon.)

[Perustietoa puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä löytyy tämän linkin takaa.](#)

- Eleet ja olemuskieli
- Tukiviittomat
- Esinekommunikaatio
- Kuvakommunikaatio
- Kirjoittaminen
- Piirtäminen
- Selkokieli
- Blisskieli
- Muu, mikä?

LOPUKSI

18. Onko sinulla vielä joitakin ajatuksia puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käytöstä toimintaterapiassa? Voit kirjoittaa ajatuksistasi vapaasti.
